

Časopis moravsko-slovenského pomezí

Bílé Karpáty

Biele Karpaty

1/2014

30 Kč / 1€

Z obsahu:

- * Velikonoční klepání v Radějově * Vlčí návštěva
- * Odkrýváme ovocný poklad * Naši denní motýli

1

2

3

4

5

Bělokarpatký ovocný poklad

- 1 Nová Bošáca, Grúň - poľná cesta lemovaná ovocnými stromami (Foto Ľudovít Vašš)
- 2 Solitér oskoruše v jesennej krajine (Foto Andrea Uherková)
- 3 Planá hruška na Grúni (Foto Ľudovít Vašš)
- 4 Hruška (Foto Ľudovít Vašš)
- 5 Sad na jar (Foto Ľudovít Vašš)

Obsah

ÚVODNÍK

- Krajina bez ľudí, ľudia bez krajiny
/ Staré sorty sú „in“ 1

ROZHOVOR

- Starosta musí zvládnuť všetko 2-3

AKCE V BÍLYCH KARPATECH

/ AKCIE V BIELYCH KARPATOCH

- Přehled akcí 4-5
Co děláme v Ekoosadě? 4
Vyzliekanie Krasína 5

NĚCO Z KULTURY

- Velikonoční klepání v Radějově 6-7

RECENZE

- Proti oblakom času... 7

PORTRÉT

- Ivan Kosíř 8

TURISTA ODPORÚČA

- Všetkého moc škodí 9

ZPRÁVY ZE SPRÁVY / SPRÁVY ZO SPRÁVY

- Vlčí návštěva 10-11
Evropsky chráněné druhy - Vrkoč bažinný 11

MY A ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ

- Hledá se tma! 12
Pasivní dům v praxi 13

OVOCIE NAŠICH DEDOV

- Odkryvame ovocný poklad 14
Aby oskorušky nezmizli... 15-16

JAK SE DO LESA VOLÁ

- Obnova pařezin na Zahradách pod Hájem 16-17

TAJEMSTVÍ PŘÍRODY / TAJOMSTVÁ PŘÍRODY

- Naši denní motýli 18-19

POHÁDKA

- O mladém vlku a chytrém rakovi 20

- PRO CHYTRÉ DĚTI 20-21

Nasledujúce úvahy značia rozdvojenú osobnosť budúcej mladej ovocinárky. Možno sú poznačené minuloročnou jesennou melanchóliou a naopak jarným nabudením.

Krajina bez ľudí, ľudia bez krajiny – jesenný pohľad

Prechádzam opusteným sadom. Po tráve už len v pamäti zľahnutej ľuďmi, čo tu kedysi postavili domy, zasadili stromy. A tie ich prežili. Obťažkané orechmi, slivkami, jabĺčkami, nosiacimi rôzne mená. Dnes ich nemá kto pozbierať, nasypať do koláčov. Usušiť, vypáliť. Zajesť ťažký deň a zapíť smútok. Zobudiť sa pod tou slivkou ráno a viniť ju za hlavybôľ. Nie seba. Plody boli požehnaním i prekliatím. Význam im dával človek.

Baza obrastá zvyšky starého domu učupeného v sade. Po nepálených tehľách sa šplhá až do otvorených okien, obližuje steny, bez ostychu sa vkráda dnu. Možno cez tie okenice kedysi len vyleteli duše tých, ktorí za nimi vydýchli. Zavrieť ich už nemal kto. Ostali tu po nich len tie stromy. Tichí svedkovia ľudských príbehov, stále kvitnúce, rodiace, opadajúce a spiace. A tak dokola. Bez ohľadu na to, či niekomu slúžia a či ich odľahčí ruka človeka. Len si plnia svoju úlohu v tomto vesmíre. Storočia sú však spoločníkmi ľudí, ktorí im vdýchli pestrosť zahrávaním sa s prírodou a jej zákonitostami. Dnes už na mnohé nik nemyslí. Najmä na tie roztrúsené po chotároch, medziach, krajine, za plotmi a záhradami. Lebo čo nie je na

našom, to sa nepočíta. Už si nik nekráti cesty cez záhumienky a lúky, lesíky či svätoháje, nik nesadí stromy do alejí a na remízky. Len tak, pre potechu očí a brucha okoloidúcich. Načo aj, keď sa tí pocestní dnes radšej prevezú štvorkolesovými tátošmi dlhšou cestou naokolo, akoby mali kráčať krajinou. Pešo? Kto to kedy videl? Prítom tam čakajú sladké slivky, korenité jablká, maslové hrušky. Celá symfónia chutí. Sem tam nejaký oriešok, stačí rozlúskať. Namiesto nich však radšej lúskať svoje problémy, ktoré by sa vo veľkosti krajiny možno rozplynuli, stali zanedbateľnými. To by sme sa ale nemohli báť do tej krajiny vstúpiť, bosou nohou, so všetkým, čo v sebe nosíme, a nechať prehovoriť ju. Lebo ona je plná príbehov, písaných ľuďmi, ktorí ju tvorili, žili s ňou v symbióze, berúc si len toľko, čo trebalo. Vidiac v nej živiteľku, a nielen kulisu za oknom.

No za dnešnými zavretými oknami nových domov, po ktorých nerastie baza, ostáva len kulisou. S torzami toho, čo v nej vytvorili naši predkovia. Nemá jej kto vrátiť hodnotu, zašlú hrdosť, hoc niektoré stromy ako brány stále skláňajú svoje konáre plné plodov k zemi. Skláňajú sa pred človekom, aj keď by to malo byť naopak.

Foto Zuzana Ištvánová

Staré sorty sú „in“

– jarný pohľad

Myslím, že veci za začínajú hýbať. Nesledujem módu, no mám pocit, že v poslednom čase do nej idú staré sorty. Je však nutné podotknúť, že ide o módu menšiny. A tiež, že nemám práve nezainteresovaný pohľad, keďže sa tejto problematike venujem, a tak sa mi o jablkách a hruškách ešte aj sníva.

No pravdou je, že ak som od minulej jesene do jari nezaregistrovala na Slovensku aspoň 6 ovocinárskych kurzov, tak ani jeden. Vreče sa s nimi roztrhlo. Ľudia chcú zrazu sadiť, strihať, rezať, štepiť, očkovať, poznávať odrody, chuťovať ich, vyznať sa. A to je dobre. Zvlášť, keď veľkú časť nadšencov tvoria mladí ľudia. Tí sú predsa naša budúcnosť!

Možno sa do tých opustených záhumienkov, záhrad a sadov predsa len vráti život a pestrosť. Možno predsa bude mať kto tie Krasokvety, Jonathánky a Pastornice orezať, aby viac zarodili. Možno dokonca niekto spojazdní starú sušiareň a bude dodávať sušené hrušky pre celú dedinu!

Verím, že nefantazírujem. Ľudia si totiž, zdá sa, uvedomujú, že sa nemôžeme donekonečna spoliehať na dovoz potravín z druhého konca sveta. Že nemusíme mať na stole dvadsaťkrát postrekované jablká z Talianska. Nie je to len o jablku, ale o potravínovej bezpečnosti, lokálnej produkcii a aspoň v istej miere o samozásobiteľstve.

Je to tiež o hodnotách, kultúre a tradíciách. Môžeme nazvať nostalgiou, že

niekto chce mať na záhrade práve túto „kožovku“, lebo takú mala jeho starká a on si pamätá, ako s kamarátmi po nej liezol. Aj to je dobre. Nech si ju teda naštepi a pozerá na svoje vnúčatá, ako z nej občas spadnú – tak, ako kedysi on.

Netvrdím, aby sme všetci začali pestovať staré odrody a odsudzovali tie nové. Veď ak by tie neboli dobré, neboli by také populárne. Mnohým šetria priestor a uľahčujú prácu nízkokmene s modernými odrodami, konzumenti si užívajú veľké plody so sladkými chuťami.

Nenechajme však z krajiny vymiznúť majestátne ovocné stromy, ktoré poskytujú tiež pocestným, lemujú cesty, dávajú plody nielen nám, ale aj ostatným zvieratkám a ktoré tu majú svoje miesto. Sme na dobrej ceste, stačí len vytrvať. A to predsa nebude problém, lebo ako vraví Standa Boček: „Ovocnár nezná bolesť.“

Andrea Uherková
Trenčín

Starosta musí zvládnout všechno

Téměř čtyři roky je starostou obce Slavkov (680 obyvatel) Mgr. Libor Švardala (*1975), dřívější tajemník vyššího odborného studia a bakalářských studijních programů na Obchodní akademii Tomáše Bati a Vyšší odborné škole ekonomické Zlín. Zajímalo nás, jak se mu jako poměrně mladému starostovi daří prosazovat svou vizi rozvoje obce.

Proč jste v roce 2010 kandidoval do funkce starosty?

V minulém volebním období jsem již působil jako místostarosta. Měl jsem tedy určité zkušenosti a představy o fungování obce. A ty jsem chtěl naplno realizovat. Lákala mě možnost pracovat pro Slavkov a maximálně se podílet na jeho rozvoji. A taky jsem si myslel, že když nebudu denně dojíždět do Zlína, zbude víc času na rodinu. Ale to jsem se spletl...

Jaké tedy máte představy o rozvoji obce?

Rozvoj obce by měl směřovat k tomu, aby naši občané měli zajištěný určitý životní standard. Tedy, aby měli bydlení, práci, dostupné základní služby, možnost relaxace i možnost společenského, sportovního a kulturního vyžití, aby žili v bezpečném a

zdravém prostředí. Vím, že to zní hodně obecně a hodně idealisticky, ale postupnými krůčky se k této vizi chci přibližovat. Cílem je pro mě spokojený občan a také návštěvník obce.

Co se týká stavebních záměrů, bude třeba řešit rekonstrukci kanalizace, chtěli bychom spravit chodníky, místní komunikace i veřejné osvětlení, zlepšit bezpečnost nebo vzhled hlavní křižovatky. Také chceme revitalizovat střed obce s důrazem na opravu místní zvonice, a samozřejmě mám v hlavě spoustu dalších námětů. Za stejně důležitý považuji úklid obce, udržení poskytovaných služeb a především podporu společenského života.

Co se za Vaši působnosti již povedlo v obci vylepšit?

Nestydím se říct, že se realizovala celá řada projektů. V roce 2010 jsme dokončili výstavbu dětského hřiště v místním parku. O rok později na to navázal projekt s názvem „Babiččina zahrádka ve Slavkově“. Šlo o obnovu zeleně, výsadbu stromů, keřů, bylin i travnatých ploch v místním parčíku. Ve stejném roce jsme také založili nový interakční prvek v lokalitě „Pádělký“ mezi Slavkovem a Dolním Němčí. U této výsadby šlo o ochranu orné půdy proti vodní a větrné erozi, ale slouží i jako

Foto archivu obce Slavkov

výborný kryt a krmná základna pro zvěř. V roce 2012 byla vystavěna cyklostezka do Dolního Němčí a vloni jsme mimo jiné provedli rekonstrukci charitního domu a postavili jsme sběrný dvůr.

Samozřejmě bychom se do akcí takového rozsahu vůbec nemohli pustit bez různých dotací. Suma sumárum se nám získané dotace zatím pohybují okolo deseti milionů korun. Ale ne na každý záměr lze získat dotace, a tak jsme některé projekty museli realizovat jen z vlastních prostředků. Takto například obec odkoupila pozemky v areálu bývalého Svazarmu, kde se snaha o majetkové vypořádání s vlastníky táhla více než dvě desetiletí. To se podařilo v roce 2011, a tak jsme získali nejen důležité pozemky, ale hlavně budovy, které obec tolik potřebovala. Navíc v areálu vznikl zmiňovaný sběrný dvůr.

Jsem také rád, že jsme z vlastních zdrojů vybudovali moderní bezbariérovou ordinaci praktického lékaře, včetně parkovací plochy. Ordinace je jedna věc, ale za hlavní úspěch považuji, že jsme našli lékaře a zvládli všechny administrativní náležitosti jeho nástupu. A tak od ledna v naší obci oficiálně působí MUDr. Jiří Straka, a to dokonce pět dní v týdnu.

Takže si myslíte, že se ve Slavkově žije dobře?

Myslím, že ano, a řeknu vám proč. Žijí zde přátelští, pohostinní, pohodoví a hlavně pracovití lidé, kteří mají velmi klidný vztah ke své obci. Občas komunikuji s našimi významnými rodáky, kteří jsou různě ve světě, a velmi mě těší a dojíímá, jak pěkně vzpomínají na své mládí a rodnou vesničku. A zejména s jakou hrdostí se ke svým kořenům hlásí. Určitě k tomu přispívá to, že je tu klid, čisté životní prostředí a krásná příroda Bílých Karpat s orchidejovými loukami a hlubokými lesy přímo za humny. A když to vezmu z hlediska vybavenosti obce a poskytovaných služeb, myslím si, že na tom nejsme vůbec špatně. A samozřejmě nesmím zapomenout na dobrou slivovici...

Dětské hřiště a babiččina zahrádka (Foto Petra Hajdúchová)

Foto archiv obce Slavkov

Přes tuto spokojenost z Vaší strany i zdejších občanů, je ještě něco, co chcete v brzké době realizovat?

V letošním roce chceme hlavně dokončit cyklostezku z Dolního Němčí. Hlavní úsek zatím končí na začátku obce a cyklista pak musí asi půl kilometru jet po frekventované silnici II. třídy. Toto chceme změnit v rámci integrovaného projektu Cyklostezka Nivnice – Dolní Němčí – Slavkov, který je dotován z ROP Střední Morava. V souvislosti s tím plánujeme ve spolupráci s Ředitelstvím silnic Zlínského kraje i rekonstrukci této silnice, protože asi 300 m cyklostezky povede v těsném souběhu s ní. Práce už začaly a stezka by měla být hotova v srpnu tohoto roku.

Dále připravujeme společně s obcí Horní Němčí protipovodňová opatření. Plánujeme vybudovat bezdrátový rozhlas, napojit sirénu na integrovaný záchranný systém a instalovat srážkoměry a hladinoměry.

Vidím, že děláte hodně pro své občany i pro návštěvníky a turisty, ale jak se daří Slavkovu srovnat se s náročnými požadavky na ochranu životního prostředí?

Slavkov leží částečně v CHKO Bílé Karpaty, a v každém propagačním letáku o obci se krásnou okolní přírodou chlubíme. Snažíme se tedy o nové výsadby, pravidelně ošetřujeme stromy a samozřejmě udržujeme zeleň nebo věnujeme po-

zornost protierozním opatřením. A pokud dojde ke schválení společného projektu obcí Mikroregionu Bílé Karpaty, pořídíme našim občanům kompostéry.

Nezapomínáme ani na nezbytnou osvětlu. Děti v mateřské i základní škole jsou vedené ke kladnému vztahu k přírodě a ochraně životního prostředí a během roku mají na toto téma spoustu aktivit. V obci a okolí také působí Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Pantoflíček, s nimiž máme skvělou spolupráci. Příkladem byla soutěž o Strom roku 2011, v níž obsadila naše Hruška v Horním poli druhé místo. A když k tomu přidám celkem pravidelné besedy o přírodě v místní knihovně, myslím, že se i v této oblasti snažíme.

Jak je to v Slavkově s folklorem?

Na poli folkloru či udržování lidových tradic mě těší každá maličkost, protože je to moje srdeční záležitost. V roce 2008 obec pořádala první folklorní den. V té době jsme ještě neměli konkrétní představu, ale měli jsme chuť něco ve Slavkově zorganizovat. Řekli jsme si, že dlouho u nás ve vesnici nehrála cimbálová muzika a bylo by pěkně trochu folkloru lidem přichystat. No a pak už se to začalo nabalovat. Obléklí jsme kroje a měli jsme jasno, že se chceme hrdě hlásit k tradicím Slovácka.

Od té doby se nám podařilo pořídit krojové vybavení pro děti, obnovili jsme pracovní kroj, vznikl mužský pěvecký sbor, pořádali jsme sbírku krojových sou-

částí. Před pěti lety reprezentovali Slavkov na Slováckých slavnostech vína v Uherškém Hradišti tři krojovani, loni nás bylo pětadvacet. Není to ovšem tak, že by vesnice vyloženě folklorem žila, ale i to málo, co se podařilo, mě hřeje u srdce.

Ostatně každý sudý rok pořádáme folklorní den, takže letos 16. srpna se můžete těšit na již čtvrtý ročník. Bude to opět pestrá přehlídka krojů a umění folklorních souborů z Česka i Slovenska. Po skončení hlavního programu bude – k tanci a poslechu – do pozdních hodin hrát cimbálová muzika Strýci ze Strání. Součástí akce bude i jarmak lidových řemesel. Všechny čtenáře tímto srdečně zvu.

Cyklostezky, obnovení folkloru, výsadby zeleně – dnes to slyšíme od mnoha obcí v Bílých Karpatech, a je to chválné. Ale čím byste řekl, že Slavkov vyniká?

Jsmo docela malá obec a každý úspěch samozřejmě potěší, ale nemyslím, že bychom v něčem extra vynikali. Prostě se snažíme rozvíjet a někdy to jde líp a jindy ne. Snad jen vzpomenu, že jsme v závěru loňského roku vydali brožurku o historii Slavkova a také jsme se dočkali příjemného ocenění. Naše knihovna a paní knihovnice získaly titul nejlepší knihovna respektive knihovnice okresu Uherské Hradiště. To byla pěkná tečka za rokem 2013.

Kromě všech úkolů běžného starostování, vzpomenete si i na nějaké nepracovní starostenské zážitky?

Díky starostování jsem se vlastně stal mistrem Evropy! Hrál jsem totiž ve fotbalové reprezentaci starostů a místostarostů obcí a měst České republiky, která v roce 2012 v Polsku zúčastnila fotbalového Mistrovství Evropy. A to jsme nakonec vyhráli. Takže na sklonku mé fotbalové kariéry jsem se díky starostování dočkal skvělého zážitku a úspěchu.

No a přidám ještě jeden úsměvný. Jednou přišel do kanceláře občan, který bydlí v blízkosti obecního úřadu, a říká: „Starosto, stál sem chvíli před barákem, ale nikde nikdo, tož idu za tebou, mosíš ně pomoct. Šak já na to nevidím a potřebuju navléct nit do jehly. Prosím ťa pomoz...“ Tak jsem navlekl do jehly a občan odcházel spokojený. Je jasné, že starosta na malé vesnici musí zvládnout všechno a řeší problémy od výměny popelnic a až po milionové projekty, ale jehlu jsem na úřadě navlékal poprvé.

Jan W. Jongepier

Rozhovor vznikl ve spolupráci s Vlastou Ondrovou.

Folklor

- Hluk 4.–6. červenec: **XXII. Dolňácké slavnosti písní a tanců s tradiční Jízdou králů**
- Starý Hrozenkov 11.–13. červenec: **54. Kopaničářské slavnosti** Starý Hrozenkov, slavnosti bratrství Čechů a Slováků; Přírodní amfiteátr
- Velká nad Veličkou 18.–20. červenec: **Hornácké slavnosti**, regionální folklorní festival
- Velká nad Veličkou 16. srpen: **Ozvěny Hornácka, Biosoňky**

Centrum Veronica, Hostětín

- 16.–17. květen: **Hvězdářské dny s astronomem J. Hollanem**
- 23.–25. květen: **12. ročník konference Venkovská krajina 2014**
- 20.–22. červen: **seminář Přírodní zahrady**
- 14. červenec – 8. srpen: **letní tábory pro rodiče s dětmi** – 4 turnusy
- 16.–22. srpen: **Letní škola ochrany přírody a krajiny**
- 22.–26. srpen: **Zelená dovolená plná slunce**
- 28. září: **13. ročník Jablečné slavnosti**

Týká se to také tebe

Letošní 39. ročník mezinárodního festivalu s koná v Uherském Hradišti (pokud není uvedeno jinak) 13.–15. června.

Vybíráme z programu:

- Pátek: Máme rádi zvířata, veletrh (nejen) pro domácí mazlíčky (Klub kultury 9–17 h.); koncert Please The Trees (Masarykovo náměstí 19.30–21.30 h.); promítání soutěžních filmů (Reduta 19.30–22 h.); Ze zlatého fondu filmů TSTTT, promítání vybraných filmů s ekologickou tematikou (Masarykovo náměstí 22 h.)
- Sobota: promítání soutěžních filmů (Reduta 8.30–12 h.); farmářské trhy (Reduta, Kolejní nádvoří a parkoviště TGM 9–14 h.); Máme rádi zvířata (Klub kultury 9–17 h.); Prezentace mezinárodních filmových soutěží (Reduta 13–18 h.); Aktuality a zajímavosti z ekologického zemědělství (Reduta 14–18 h.); Galavečer s vyhlášením výsledků filmové soutěže a fotosoutěže (Reduta 19.30 h.)
- Neděle: prezentace mezinárodní filmové soutěže Sondrio (Reduta 9.30–12 h.);

V programu může dojít ke změnám!

Co děláme v Ekoosadě?

Na hranici mezi Slovenskem a Českou republikou leží osada s několika stálými obyvateli. Je tu krásný výhled, mám milé sousedy, nejbližší obchod je asi čtyři kilometry vzdálený a do všech stran od středu vesnice vedou malé silničky do lesů a k vrcholům hor. Je tu čerstvý vzduch a při východu slunce se nebe růžově rozzáří. Tady teď bydlím.

Jsem holka z města, co toho moc neumí a spoustu času strávila administrativou a počítačovou prací. Proč jsem teď tady? Kvůli zkušenostem. Přistěhovala jsem se totiž k Petrovi Skořepovi a jeho rodině do Ekoosady.

Zástavba

Ekoosada leží na slovenské straně státní hranice, v okrese Myjava. Proč zrovna sem? Je to jednodušší, než byste čekali – je tu prostě krásně. I sousedé si vzájemně pomáhají a tvoří malé společenství. Jeden soused má slepice, jeden plete košíky, další je klempířem a ostatní rádi pomůžou s čímkoli. Aby byla vesnická jednotka téměř samostatná. Vlastně jsme my Čechoslováci podobně žili celé generace a tento způsob soužití je prověřen.

A jaké aktivity provozujeme? Stavíme z přírodních, přirozených a zajímavých nebo pokusných materiálů. Od hlíny, přes slámu, dřevo, rákos až po odpad (tedy cokoli, co někdo jiný již nepotřebuje). Některé domečky jsou zcela hotové, jiné potřebují dokončit. U nás se realizuje kovář, truhlář, pokrývač, zedník, topič, ale i pěstitel a třeba vynálezce. Pro všechny se práce najde.

Každá stavba, která zde vznikla, je něčím originální. Bydlení v kruhové jurtě je zajímavým zpestřením. Tato stavba se začíná i hojně objevovat v našich krajích. Na pozemku Ekoosady stojí jedna slaměná a přihnutá zemí (jistě znáte Zeměloď od architekta Michela Raynoldse). Domek se srdcovým půdorysem je nejen slaměný, dominuje mu nádherná rákosová střecha.

Kurzy

Nezabýváme se ale striktně jen stavitelstvím. V osadě se bude konat řada kurzů. Zde je výčet těch nejzajímavějších.

- Hliněné omítky, izolace ze slaměných balíků. Tento praktický workshop se konal 2.–4. května. Jednalo se o komplexní výuku zážitkovou formou. Dřevěná nosná konstrukce, izolace ze slaměných balíků, základy z kamenů a pěnoscála, hliněné omítky hrubé a jemné, základní dekorace z hlíny a plastiky.
- Trénink válečníka. Na tomto semináři (8.–11. května) se seznámíte s uceleným způsobem fyzického i duševního cvičení k získání celkové odolnosti.
- Plánujete zelenou střechu, vyvýšené záhony nebo bylinkovou spirálu? Ve víkend 16.–18. května budeme osazovat zelenou střechu sukulenty. Vytvářet bylinkovou spirálu a dodělávat vyvýšené záhony na naší permakulturní zahradě s výbornou lektorkou.
- Škola praktického (pře)žití pro krátko i dlouhodobě

pobyty nejen v přírodě, ale i po katastrofě (29. května – 1. června). Zde můžete získat informace nutné pro bezproblémové žití v přírodě a vlastně kdekoliv, bez omezení času, počasí, klimatu.

- Letní škola přírodního stavitelství a soběstačného domu Bílé Karpaty 25. července – 4. srpna. Vydáme se jinou cestou, trvale udržitelnou. Propojení obydlí se zahradou, hospodaření s vodou, energií, odpady tak, aby to bylo ku prospěchu všech obyvatel domu a okolí. Návod, jak přežít jakékoli možné změny ve společnosti.
- Rodinná zahrada pro nezahradníky (1.–3. srpna). Proč plánovat a věnovat čas zahradě? Pozdější komplikace jsou často obtížně řešitelné, nebo vůbec. Tady 100 % platí „tříkrát měř, jednou řež“. Jak zemědělská výroba ovlivňuje svět a každého z nás, aneb všechno souvisí se vším.

Terapie

Nově pořádáme i terapie ve tmě. Vždy na několik dní si může člověk pronajmout jednu slaměnou budovu, která je postavena na míru účelům tzv. Dunkeltherapie. Jde o tisíce let starý způsob sebepoznání. Tibetští a indiští mniši se zavírali do skalních výklenků a jeskyní a zde, v klidu a tmě, bez okolních vjemů, nacházeli sami sebe. Naše podmínky jsou o poznání pohodlnější. Domeček je vybaven vlastní toaletou, sprchou, indukčním topením, větráním, ionizérem. Každý den za klientem dochází terapeut s jídlem a vodou. A pomáhá mu s pochopením. Zatím je domeček na terapii jen jeden, plánuje se ale rozšíření o další dvě místa v již zmíněné stavbě se srdcovým půdorysem.

Více informací o nás a našich aktuálních projektech můžete získat na stránkách www.ekovesnice.cz a terapia-tmou.sk nebo na Facebooku: Škola přírodního stavitelství.

Magda Kovačičinová
Myjava

*Magda Kovačičinová (*1987) pochází z Karviné a mládí strávila v Českých Budějovicích. Studovala obor Studium humanitní vzdělanosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.*

Dům s rákosovou střechou (Foto Petr Skořepa)

Vyzliekanie Krasína

Kto si dovoľuje vyzliekať Krasín, bradlový masív na úpätí Bielych Karpát, symbol Dolnej Súče, kde v dávnych dobách stával hrad Súča? A na čo je to dobré? No predsa ochránari.

A vyzliecť ho treba zo zárastov krovia a množstva suchej trávy, ktoré obmedzujú vzácnu skalnú a lúčnu vegetáciu. Spriechodníť treba aj budúci náučný chodník Janka Miklasa, ktorý povedie okolo Krasína a bude pomenovaný po známom súčanskom ochránarovi, hudobníkovi a lokálpatriotovi.

Ako ochránari vyzliekali

Čistenie, alebo ak chcete vyzliekanie prírodnej rezervácie a zároveň územia európskeho významu Krasín, sa uskutočnilo v poslednom období už dvakrát – v októbri 2013 a marci 2014 formou dobrovoľníckych vikendových brigád. Brigády zorganizovalo občianske združenie Pre Prírodu z Trenčína v rámci spoločného česko-slovenského projektu „Cezhraničné Karpaty“.

Občianskemu združeniu sa podarilo zmobilizovať dobrovoľníkov z blízkeho okolia i z ďaleka, ale najmä domácich – obyvateľov Dolnej Súče, ktorým záleží na kráse a dobrom stave ich „Krasína“. Pridali sa aj nadšenci z Historického klubu Krasín, ktorí plánujú odkryť, preskúmať a sprístupniť miesto na Krasíne, kde bol v minulosti stredoveký hrad. V poslednú marcovú sobotu za krásneho počasia pracovali na Krasíne štyri desiatky dobrovoľníkov. Vyčistili časť hrebeňa až po sedlo, kde náučný chodník vchádza do lesa, a hlavne celé hradné návršie, okrem vzrastlých stromov, kríkov drieňa (*dřín*) a niektorých ďalších, ktoré boli ponechané ako hniezdne možnosti pre vtáctvo.

Ako povedal koordinátor projektu a zároveň organizátor brigád Drahomír Stano z o. z. Pre Prírodu, najviac ho tešilo, že Súčanov bolo na brigáde už viac ako členov a dobrovoľníkov Pre Prí-

rodu. Dúfajme, že sa rodí nová tradícia a obecné vyzliekanie Krasína sa bude opakovať každý rok. Časom snáď aj tak, ako by to bolo najvhodnejšie – pasúcimi sa kozami či ovcami.

Cezhraničné Karpaty

Nielen čistenie Krasína, ale aj ďalšie aktivity sú súčasťou spoločného česko-slovenského projektu ČSOP Salamandr z Rožnova pod Radhoštěm a občianskeho združenia Pre Prírodu z Trenčína. Zaužíval sa sice skrátenejší názov „Cezhraničné Karpaty“, ale celý a výstižný názov projektu je „Informovanie a zapájanie verejnosti do starostlivosti o karpatské prírodné dedičstvo“. Projekt bol podporený grantom Višegrádskeho fondu (International Visegrad Fund). Realizuje sa v území, ktoré tvorí južná časť CHKO Beskydy a severná časť CHKO Biele Karpaty.

Na slovenskej strane sa organizátori projektu snažia osloviť stredoškolskú mládež a miestnych obyvateľov, priblížiť im problematiku ochrany karpatskej prírody a zapojiť ich do praktickej ochrany prírody. Prednášky, informačné panely na troch vybraných stredných školách, exkurzia s odborným výkladom, vikendové brigády a letný ochranný pracovný tábor predstavujú ponuku projektových aktivít v roku 2014.

Naplánované sú i odborné činnosti, najmä monitorovanie vybraných druhov fauny a flóry. Na oboch stranách hranice sa v rámci projektu budú sledovať napr. motýle jasoň chochlačkový (*dymnivkový*) a modráčiky, vtáky bocian biely (*čáp bílý*) a chrapkáč (*chřástal*) poľný. Botanici sa chystajú overiť výskyt horčeka žltkastého karpatského a sledovať biotopy európskeho významu borievkové pasienky a jedľobučiny. Český partner ZO ČSOP Salamandr pripravuje aj fotografickú súťaž s tematikou ochrany karpatskej prírody s výstavou víťazných fotografií.

Veríme, že tento projekt naštartuje väčší záujem a angažovanosť miestnych obyvateľov v ochrane prírody vo svojom najbližšom okolí a privedie do prírody hlavne mladých ľudí. Viac o projekte – o aktuálnych aktivitách, či o dosiahnutých výsledkoch, sa môžete dozvedieť na www.preprirodu.sk.

**Katarína Rajcová,
Drahomír Stano
Dolná Súča**

*Ing. Drahomír Stano (*1967) je zakladateľ občianskeho združenia Pre Prírodu a býva v Dolnej Súči.*

Časť brigádnikov pri práci (Foto Drahomír Stano)

Ochranárske akcie

Z bradla na bradlo

Ochranársku exkurziu s prírodovedným výkladom organizujú občianske združenie Pre Prírodu a Karpatské ochrannárske združenie altruistov (KOZA) v spolupráci so Správou CHKO Biele Karpaty v sobotu **24. mája 2014**. Trasa vedie z Červeného Kameňa do Lednice a späť.

Letné pracovné ochrannárske tábory v Bielych Karpatoch

Priaznivcov bielokarpatských lúk pozýva KOZA na dva júlové tábory. Prázdniny môžete privítať na tábore na **Grúni** v Novej Bošáci. V strede prázdnin sa koná tradičný tábor na **Nebrovej**, ktorý KOZA organizuje v najväčšej lúčnej rezervácii CHKO Biele Karpaty už viac ako dve desaťročia. Blížšie informácie nájdete na www.koza.sk.

Letný pracovný ochrannársky tábor **Pre Prírodu** bude od **1. do 9. augusta 2014** v **Červenokamenskej doline**. Blížšie informácie nájdete na www.preprirodu.sk.

Tradiční kosení na Bílych potocích

Srdečne zveme priateľa a príznivce valašskej prírody na **XXXIV. tradiční kosení a školu ochrany prírody 2014** zaměřené na spojení človeka a krajiny Bílych Karpat. Akcie sa koná v termínoch **28. června – 4. července a 5.–14. července** v prírodnej rezervácii Bílé potoky u Valašských Klobouk. Základní příjezd je nejlepší v pátek, abychom v sobotu ráno byli v co největší síle. Můžete však přijít aj odejít, kdy chcete. Stačí se ohlásit přímo v táboře.

Blížší informace na www.kosenka.cz. Kontakt: tel. 736 777 144; e-mail: kosenka@kosenka.cz.

Karpatská sena

V termínu **11.–25. července** pořádá Základní článok Hnutí Brontosaurus Mařatic tradiční kosení trávy, sušení sena a úklid luk v **PR Hutě**. Náš tábor je určen všem, kterým není lhostejný stav naší přírody a ochrana vzácných rostlinných i živočišných druhů. Kromě pracovní náplně program zahrnuje i vzdělávání v oblasti botaniky a zoologie, sportovní i kulturní aktivity, ale hlavně odpoutání od výdobytků moderní civilizace. Informace: www.brontosaurus.uh.cz/str/tabor. Kontakt: Ondra Černý, tel. 776 722 836, ondrejxcerny@seznam.cz.

Velikonoční klepání v Radějově

Stárci a mládci skupiny Hoštáky, druhý zleva stárek s odznakem své hodnosti, klepacím nástrojem zvaným hruška, 2013 (Foto Marie Svejkové)

Kostelní zvony zaujímají v evropské kulturní tradici nezastupitelné místo. Po staletí svým zvoněním odměřují čas, svolávají k modlitbě, ohlašují radostné i bolestné události. Jedenkrát do roka však jejich hlas umlká. Po dobu pašijových dnů od Gloria na Zelený čtvrtek do Gloria na Bílou sobotu, kdy si katolická církev připomíná Kristovo utrpení a smrt, je držen obřadní smutek.

Zvony v této době již od 8. století nahrazují různorodé dřevěné klepače. Do křesťanské tradice klepání časem pronikly také prvky lidové kultury, které zdůrazňovaly pospolitost klepáčů i těch, kterým je klepání určeno, a úkony spojené s jarními obyčejí (hlučení jako prostředek odpuzující zlé zimní síly, očištění omývání hrkačů ve velkopáteční proudící vodě).

Starobylý obyčej velikonočního klepání měl v českých zemích v 19. a 20. století ve venkovském prostředí charakter chlapecké občůzky řídicí se stanovenými pravidly, která se v některých oblastech uchovala v téměř nezměněné podobě až do současnosti. Jednou ze zmíněných lokalit je Radějov.

Klepačka

Velikonoční klepání v Radějově, do kterého se zapojuje celá vesnice, má oproti ostatním obcím na Strážnicku a Veselsku po generace velmi silnou tradici. Zmiňujeme se pouze o některých specifikách tohoto ojedinělého jevu. Význam klepání je všeobecně zdůvodňován tím, že na zmiňovanou dobu zvony odletěly do Říma či jsou zavázané a klepáči jich zastupují.

Velikonoční klepání, tzv. klepačka, byla původně záležitostí pouze chlapců předškolního a především školního věku

– nejstarší chlapci navštěvovali poslední ročník základní školy. Od 90. let 20. století však přibývá stále více děvčat. Přestože neexistuje žádné pravidlo, které by dívkám v účasti bránilo, přetrvává povědomí, že klepání je hlavně chlapeckou záležitostí, a dívky jsou přijímány zdrženlivěji než chlapci. Počátkem 21. století se také posunuje horní hranice věku klepáčů na 17–18 roků. Důvodem snad může být nedostatek jiného aktivního vyžití vesnické mládeže či vyhlídka dobrého výdělku.

Klepáči tvoří tři skupiny, strany, vždy podle místa svého bydliště: 1. Hlavní, mladšími generacemi označovaná jako Dědina či Dolní konec a Potoky; 2. Druhá strana zvaná též Hoštáky; 3. Kopce. Mezi stranami panuje rivalita, žádná skupina či jednotlivec nesmí při klepání zasáhnout do cizího teritoria.

Věkové uspořádání

V každé skupině existuje jistá hierarchie. Nejníže postavené jsou malé děti, které chodí klepat v doprovodu rodičů a připojují se k průvodu jen na určitém úseku. Lépe jsou na tom ti, kdo se klepačky účastní samostatně, absolvují celou její trasu a podílejí se i na dalších aktivitách skupiny. Jejich postavení roste s věkem, důležitá je také pravidelná každoroční účast. Podle těchto kritérií se pak klepáči dělí na mladší, přibližně do 10–13 let (chodící

v Kopcích jsou označováni jako zobáci), a starší, od 10–13 let.

Oproti tzv. řadovým klepáčům se vymezují stárci, což jsou kluci z nejstaršího ročníku ve skupině, a o rok mladší mládci. Stárkem se stane jen ten, kdo se klepání účastní dlouhodobě a pravidelně. Jedná se o nejprestižnější funkci s téměř neomezenými pravomocemi, ale také s největší zodpovědností. S jednotlivými stárky můžou do skupiny proniknout změny a nové pořádky, ve většině je však respektována tradice. Mládci stárkovi pomáhají, mají menší zodpovědnost, mnohdy však více práce. Velikonoční klepání je tak v Radějově ojedinělou tradiční institucí, do které nikdy nezasahovali dospělí.

Bunkry

Přípravy na klepačku začínají již dříve před Velikonocemi stavěním bunkru. Každá skupina si na svém území rok co rok buduje vlastní bunkr, který umísťuje na začátek své „klepací trasy“ směrem ke Strážnici před prvními domy daných ulic. Se stavbou se začínalo obvykle dva týdny před Velikonocemi, od konce 20. století se u některých skupin doba zkracuje na týden.

Hlavními organizátory jsou stárci, kteří chlapce ze svých stran uvědomí o tom, kdy a kde se se stavbou začne, zajistí materiál a následně zodpovídají za dění okolo bunkru. Ten, který se neúčastní stavby bunkru, klesá ve svém postavení a také mu je snížena konečná odměna. Starší bunkry měly podobu v zemi vyhloubené jámy, nad kterou se upevňovaly krovky, přes ně se přehodil igelit. U propracovanějších bunkrů se nad jámou v rozích do země zarazily kůly, které se pobíjely prkny. Novější bunkry budované od 90. let měly podobu nadzemní čtyřstěnné budky, do níž se vcházelo dveřmi, a dovnitř se umísťovala kama s velkou plotnou, na které se stále pekly krájené brambory.

Bunkr poskytoval zázemí především starším klepáčům. Starší generace klepáčů se u bunkru scházely každou vol-

Klepání v Radějově Bílá sobota 2011 (Foto Marie Svejkové)

nou chvíli, dělali u něho ohně, vykládali si, starší mladší učili všelijaké figle, mezi něž patřilo také kouření. U bunkru se střílelo prakem, házelo po sobě koulemi z blata napichnutými na palici, a hrály se hry *na děčka, na barvy*. První skupina s bunkrem umístěným poblíž starého hřiště hrávala také fotbal a jiné míčové hry.

Hoši také podnikali výpravy na cizí území, aby z bunkru něco ukradli a tím poškořili nepříteli, cizí bunkry se také bouraly a zapalovaly. Stárci proto určovali služby, které bunkr střežily, starší generace

v něm mnohdy i přespávaly. Bunkry proto málokdy vydržely déle než do konce Velikonoc. V současnosti však již válčení mezi *stranami* neprobíhá, klepáči také bunkr navštěvují méně často.

Klepáč i chodí

Vesnici klepáči obcházejí na Zelený čtvrtek v 18 hodin, na Velký pátek v 5, 12, 15, 18 hodin a na Bílou sobotu v 5, 12 a 18 hodin. Samotné klepání začíná vždy u bunkru, kde stárci zapisou docházku,

poté se za lomozu postupuje vesnicí. Dbá se na to, aby všechny skupiny šly stejně rychle. Na Bílou sobotu ve 14 hodin se chodí *vyklepávat*. Klepáči jdou dům vedle domu a lidé jim za jejich službu dávají syrová vajíčka, peníze a v poslední době také na úkor vajíček sladkosti. Vybranou výslužkou nesou mládci v koši a pokladničky a po skončení je rozdělena podle toho, jak poctivě dotyčný tento rok chodil, jak je starý a jak dlouho již klepe a také podle zásluh vykonaných pro skupinu.

Radějovská klepačka nespočívá jen v samotném úkonu klepání, ale především v pospolitosti chlapců, kteří se na určitou dobu stmelili, v jejich aktivním trávení volného času, pocitu sounáležitosti a naopak ve vymezování se oproti ostatním skupinám. Vše je potvrzováno tichou podporou a spoluúčastí celé vesnice.

Klára Binderová Strážnice

*Mgr. Klára Binderová (*1986) je etnoložka, která se především zaměřuje na lidovou kulturu rodného Strážnicka. Je autorkou dvou publikací, „Řemeslnické živnosti v malém městě a na venkově, na příkladu Strážnice, Hrubé Vrbky a Kuželova“ a „Modré z kyp, modrotisk a strážnická dílna Jochových“. V současné době absoluuje doktorské studium na Ústavu evropské etnologie Masarykovy univerzity v Brně.*

Skupina Kopce před zahájením klepání na Velký pátek, 2013 (Foto Jana Svejkovská)

Proti oblakom času ... (2013), vyd. Petr Brázda spolu s Obcí Slavkov, Břeclav, 77 stran

Jako dozvuk oslav konaných v roce 2011 při příležitosti výročí 750 let od první písemné zmínky o obci si vloni Slavkovjané sestavili také svéráznou obecní monografii. Nesnažili se při tom o nějakou honosnou a všeobsahující bibli, ale o stručnou a srozumitelnou „rodinnou“ kroniku obce. A jak se jim dílo podařilo?

Jedna z úvodních kapitol se věnuje dějinám obce a nejbližšího okolí. Přestože vybrané nejdůležitější historické momenty přibližuje pouze v krátkých odstavcích, historický obraz tohoto nevelkého koutu jihovýchodní Moravy vykresluje velmi plasticky. Její název „Střípky z historie“ je tak velmi výstižný a v drobné úpravě, např. jako „Střípky z historie a obecního života Slavkova“, by se jím dala s úspěchem pojmenovat celá knižička.

Základem celého díla jsou vybrané kapitoly z obecní kroniky sepsané panem

Josefem Svobodou, doplněné několika básněmi a texty jeho syna Zdeňka. Příhody a povídky jsou doprovázeny ilustracemi akademického malíře Josefa Škubny, přetisky ukázek starých notových zápisů a řadou historických fotografií, většinou zařazených na konci knihy. Kromě zmíněné historie obce včetně vývoje obydlivosti (počty domů a obyvatel v běhu staletí od roku 1280) se čtenář dozví i něco z lidových obyčejů a zvyklostí – např. o starém kroji, místních zvěstích a pověrách či dožínkové slavnosti. Dalšími tématy jsou veselější i vážné příběhy z vesnického života – o muzikách, živobytí formanů, počátcích obilných žní s využitím kosa, začátcích místního školství nebo útrapách způsobených požáry. Ke slovu se dostala i hruška v Horním poli, kterou se Slavkovjanům podařilo nejen zachránit před pokácením, ale i vybojovat s ní druhé místo v celostátní soutěži Strom roku 2011.

V samostatném fotografickém oddílu v závěru knihy, jehož uveřejnění bylo vlastně počátečním impulsem pro její

vznik, najdeme hlavně skupinové fotografie z nejrůznějších příležitostí, jako jsou školní třídy, folklorní vystoupení a akce, svatby, odvod, fotbal, myslivecké sdružení apod. Mezi fotografiemi najdeme i několik obrázků historické návsi a některých významných budov, např. zvonice nebo školy.

Ač mohou střípky jednotlivých kapitol této černobíle tištěné knihy působit poněkud rozříštěným dojmem, v celku skládají pěknou barvitou mozaiku. Ocení ji zejména místní rodáci, kterým jistě pomůže oživit nejednu vzpomínku, ale mnoho nových poznatků a souvislostí se z ní mohou dozvědět i všichni přespólní zájemci o region.

Karel Fajmon

Ivan Kosíř

(*11. 1. 1945, †4. 12. 2013)

Na konci roku 2013 zemřel dlouholetý strážce ochrany přírody ze Strážnice, Ivan Kosíř. Po maturitě na stavební průmyslovce v Hodoníně pracoval nejprve v Hodonínských cihelnách jako technik. Svou velkou zálibu o radioamatérskou činnost ale dotáhl až k mezinárodní kvalifikaci radiodůstojníka pro námořní plavbu. Ještě před prvním odjezdem na moře svépomocí vybudoval pro svou rodinu dům ve Strážnici. Pak strávil 16 let na mnohaměsíčních plavbách po celém světě na lodích české a později francouzské plavební společnosti. Po nástupu moderní automatizované radiokomunikační techniky se vrátil na pevnou zem a pracoval v různých profesích jako odborný poradce, obchodní zástupce a recepční v lázních.

čem a Žalostinou na obzoru, se svažující se loukou s roztroušenými skupinami dubů, tak jak to v současné době můžeme vidět na loukách Čertoryje. To bylo ještě před tím, než JZD duby většinou vykácelo, louky zoralo a oselo, a dlouho před tím, než zde byla zřízena obora na intenzivní chov nepůvodní daňčí zvěře.

Strážci

Ten pohled od okraje lesa do sluncem zalité doliny Ivanovi pak utkvěl v hlavě na celý život a na ta místa se často vracel, vodil tam ve všech ročních obdobích své přátele a rodinu. Postupně pak svůj zájem o bohatou nabídku fotogenických objektů (kytiček) rozšířil o trochu hlubší poznání druhové rozmanitosti rostlin i živočichů. Objevil tam kosatec trávolistý, čolka, rosničku, ale i lišku, kance, divoké včely – nejprve v místech později vyhlášené rezervace Kútky, ale postupně i jinde v jižní části Bílých Karpat.

Původní zájem o fotografování přírody a nově vzniklý problém omezeného vstupu do zřízené Obory Radějov pak Ivana a mě přivedl na pracoviště Správy CHKO Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou. Tam nás čekala mimořádná vstřícnost a pochopení k našemu amatérskému zájmu o krásu Bílých Karpat. Stali jsme se členy Stráže ochrany přírody a v devadesátých letech trávili v přírodě všechny možné volné dny během celého roku.

Další zájmy

Důkladným studiem Ivan obdivuhodně rozšiřoval své vědomosti o léčivých rostlinách, houbách, ovocných stromech, včelařství, alternativní medicíně, východních filozofiích a joze. Aktivně se věnoval astronomii, radioamatérské technice a provozu a především fotografování. Také se zajímal o čajovou kulturu asijských zemí, se kterou se seznámil během svého putování po celém světě.

Hledal a zpracovával široký sortiment jedlých hub, sbíral a pěstoval byliny, vyráběl odvary, macaráty a se svými zkušenostmi s velkým zánicem nezištně seznamoval široký okruh svých přátel a dalších zájemců. Ve spolupráci se zná-

Foto archív rodiny Kosířovy

mým bylinkářem Josefem Zentricem pořádali přednášky o léčivých rostlinách a čajích v mnoha moravských městech. Od konce sedesátých let vedl, s přestávkami kdy byl na moři, několik kurzů jogy a získal i kvalifikaci maséra.

Příroda

Se skupinou strážnických turistů pomáhal každý rok organizovat spoustu pravidelných vycházek především v Bílých Karpatech například na Žalostinou, Žerotín a Kobylu, ale i na Pálavu, do Chřibů a k soutoku Veličky s Moravou. Přispíval i na jejich webové stránky. Na své zahradě u domu ve Strážnici ale hlavně ve Fryzákách u Radějova se mnoho let intenzivně věnoval včelaření, vysázel tam zajímavé ovocné dřeviny jako dřiny, oskeruše, gdoule a moruše. Věděl vždy kdy, kde a co v Karpatech roste a kvete, s každým novým nálezem a poznatkem se ochotně rozdělil s ostatními podobně zaměřenými lidmi vždy s obrovským nadšením pro věc a bez jakéhokoliv pomýšlení na případný zisk.

Ve středu 4. 12. 2013 večer marně čekali účastníci kurzu jogy na pravidelné cvičení s Ivanem. Ten den před polednem se právě jeho zahrada ve Fryzákách na samém okraji krásných Bílých Karpat stala místem, které viděl ve svém životě naposled.

**Jiří Kolařík
Hodonín**

*Ing. Jiří Kolařík (*1946) jako osoba samostatně výdělečně činná provádí zkoušky kvality rentgenových zařízení. Pozoruje a fotografuje krásy přírody. Od roku 1996 je strážcem ochrany přírody při Správě CHKO Bílé Karpaty.*

Seznámení s Bílými Karpaty

Zájem o přírodu Bílých Karpat v Ivanovi vzbudily již zážitky v mládí. Bylo to tuším roku 1962, kdy jsme se s ním o prázdninách vypravili na Radějovsko. Bydleli jsme v chatě u přehrady na Lučině. Bylo krásné léto a my trávili čas ve dne u vody a večer u táboráků spolu s partou vrstevníků. Ivana a mě to ale po pár dnech krásného nicnedělání vytáhlo do tehdy neznámého a jen nejasně podle mapy tušeného okolí. Jen v plavkách a sandálech jsme se vydali z Lučiny ke starému koupališti a pak Žádovským járkem proti proudu potůčku mimo cesty až k závěru údolí. A tam se nám otevřel úžasný výhled do nádherného Měsíčního údolí s Mandátem, Mechná-

Ivan Kosíř s manželkou Hanou (Foto archív rodiny Kosířovy)

Všetkého moc škodí aj pri náučných chodníkoch

Všetkého moc škodí – galéria informačných panelov v Prírodnej pamiatke Haluzická tiesňava. (Foto Jozef Májsky)

Náučné chodníky (NCH) predstavujú dôležitý kultúrno-výchovný fenomén, ktorý sprostredkúva informácie takpovediac na mieste činu. V prípade NCH situovaných v prírodnom prostredí sa môžu návštevníci určitej lokality oboznámiť nielen s jej pozíciou v danom regióne, ale obyčajne aj s prírodnými zaujímavosťami a ľudskými aktivitami, ktoré sa podieľali, resp. stále podieľajú na formovaní prírody a krajiny konkrétneho územia.

Treba povedať, že tento praktický prvok ekovýchovy sa k nám dostal zo zahraničia a začal sa výraznejšie rozvíjať v druhej polovici minulého storočia. Spočiatku mali panely na jednotlivých zastávkach náučných chodníkov menší obsah informácií, skôr sa poetickým textom snažili pôsobiť na city návštevníkov. Zrejme to do určitej miery súviselo s pôvodnými romantickými predstavami milovníkov a ochrancov prírody, ale aj s technickými možnosťami – materiálom používaným na výrobu infopanelov bolo hlavne drevo.

Postupným vývojom sa stali informačné panely nielen pestréjšie a farebnejšie, hlavne vďaka použitiu nových materiálov i väčšej invencii ich tvorcov, ale prinášali aj čoraz väčší objem informácií. Poéziu tak nahradili odborné termíny a latinské názvy rastlín a živočíchov. Na prečítanie hutného textu, neraz komplikovane členeného a obohateného o množstvo obrázkov a schém, tak už nestačia 2–3 minúty, ale v lepšom prípade štvrtá hodina. Keď si predstavíme, že na dlhších náučných chodníkoch s počtom zastávok dosahujúcim aj číslo desať, by sme mali čítaním stráviť 1–2 hodiny, každého súdneho človeka napadne, že tvorcovia NCH zrejme niekde urobili chybu.

Čitateľnosť

Na základe vlastných skúseností, ale aj poznatkov viacerých odborníkov na túto problematiku, odporúčam vyhýbať sa pri písaní textov na informačné panely v maximálne možnej miere latinským názvom a neprímerane veľkému množ-

stvu odborných termínov. Text by mal mať taký rozsah, aby ho návštevník dokázal prečítať a pochopiť zhruba za tri, maximálne päť minút.

Nemožno paušalizovať, no v nedávnej minulosti, keď realizátorom NCH boli takmer výlučne profesionáli z radov štátnej ochrany prírody, mal obsah i rozsah informačných panelov určitý približne rovnaký štandard. Postupne od konca minulého storočia sa doslova roztrhlo vreco s tvorcami NCH, čo sa prejavilo aj na veľmi rozdielnej kvalite a objeme informácií, ktoré sa rozhodli širokej verejnosti sprostredkovať napríklad lesníci, poľovníci, jaskyniar, ornitológovia, pedagógovia, turisti – cyklisti, milovníci hradov, jazdy na koni či dokonca včelári a mnohí ďalší.

Umiestnenie

Je síce pravda, že bez vymenovania určitého množstva údajov by zrejme žiadny informačný bod za veľa nestál, no nemalo by ísť len o suchý výpočet faktov. Napriek tomu, že nejde o článok, sprostredkovanie informácií by malo mať určitý nádych príbehu o krajine, bez ohľadu na to, či chceme priblížiť bradlá, lesy, staré ovocné odrody v Bielych Karpatoch alebo poľovnú zver či vtáčie spoločenstvá určitej oblasti.

Najväčšou tragédiou sú prípady, keď hlavnou motiváciou pre zriadenie NCH je získanie financií z eurofondov alebo niektorých nadácií. Hlavne obecne úrady takto dokážu originálne „zviditeľniť“ za každú cenu svoju obec a svoj chotár. Návštevník Pruského tak môže získať napríklad informáciu o jasoňovi červenoookom na paneli postavenom pri malej mokradi v obci, hoci motýľ žije o niekoľko kilometrov ďalej na bradlách. Keďže sám som bol prinútený naplniť takéto ambície niektorých obecných úradov, viem čo je to za fušku vymyslieť napríklad obsah pre infopanel s prírodovedným zameraním, stojaci pri železničnej trati do Myjavy. Určite by sa na tunajších kopaničiach návštevník radšej zoznámil s niečím irečitejším, než s problematikou „Železnica a invázne rastliny“ alebo „Poľovná zver a železnica“...

Legislatíva

Zriaďovanie NCH je zaujímavé aj z legislatívneho hľadiska, pretože ide o stavby. V minulosti sa asi pri ich budovaní príliš nedbalo na stavebné povolenie, no dnes sa bez neho investor sotva zaobíde.

Paradoxom je, že v tzv. voľnej krajine s 1. stupňom ochrany asi žiadny orgán presne neregistruje a nesumarizuje počty najrôznejších NCH. Dokonca aj na území s 2. stupňom ochrany chýba komplexná databáza NCH, cyklochodníkov, jazdeckých chodníkov a pod. Aspoň v CHKO Biele Karpaty je tomu tak. Nie je ničím neobvyklým, že pri návšteve niektorého menej frekventovaného kúta CHKO narazíme z ničoho nič na nový panel, trebárs „Bielokarpatský jazdecký chodník“ na Veľkej Javorine, ale prekvapenie na nás môže číhať aj v chránených územiach s vyšším stupňom ochrany, keď sa nejaký subjekt rozhodne vylepšiť imidž prírodnej pamiatky či rezervácie infobodom bez konzultácie s príslušným orgánom štátnej správy alebo Štátnou ochranou prírody SR.

Paradoxné situácie môžu vznikáť aj v prípade, že je všetko v súlade s platnou legislatívou. Príkladom je Prírodná pamiatka Haluzická tiesňava, kde hlavne pri vstupe do nej nájdeme doslova galériu informačných panelov. Okrem panelov lesníckeho náučného chodníka sú tu totiž aj panely významného lesníckeho miesta. Nielen v tomto prípade platí staré známe, že „menej je niekedy viac“. Nie je tiež dobré, keď sa tvorby infobodov a sprievodných objektov (smerovníky, lavičky, studničky a pod.) chopia rôzni insitní umelci. Príkladom môže byť Luborčianska dolina.

Materiál

Osobitnú kapitolu predstavuje kvalita materiálov použitých pri budovaní jednotlivých infobodov. Platí to jednak pre materiál použitý na nosné konštrukčné prvky – väčšinou ide o drevo, ale aj pre samotné informačné panely, ktoré sú v poslednej dobe zhotovené prakticky len z rôznych plastických fólií.

Prax ukázala, že nemá zmysel šetriť na dreve, mäkký a slabo impregnovaný materiál vydrží len pár sezón, kým kvalitné dubové alebo agátové drevo aj viac desaťročí. Okrem impregnácie dreva je dôležité, aby bola drevená konštrukcia dôkladne izolovaná od pôdnej vlhkosti.

Pri výrobe infopanelov je potrebná hlavne stálosť farieb, ale aj určitá odolnosť pred útokmi vandalov. Šetriť sa tu neoplatí. Dôležité je tiež, aby bolo možné bez väčšej námahy poškodené panely vymeniť.

Za veľmi dôležité považujem aj kvalitné značenie NCH štandardnými značkami. Myslím tým jednak trvanlivosť značiek – farieb alebo plastových značiek, ale aj ich priestorové umiestnenie. Nie je nič horšie, než keď návštevníci na NCH zabľúdia. Z pohľadu ochrany prírody považujeme za ideálne riešenie, keď väčšina trás NCH kopíruje turistické chodníky, čím sa vyhneme zvýšenému poškodzovaniu prírody a aj údržba takto situovaných NCH je jednoduchšia.

Jozef Májsky

Vlčí návštěva

Vlk je psovitá šelma, která od pradávna budí strach i úctu. Tyto pocity jsou vyjádřeny v mnoha mytologických vyprávěních. Všichni jistě znají například pohádku o lidožravém vlku, který si pochutnal na Červené Karkulce a její babičce. Ale vzpomeňme i na méně chmurný příběh o vlčici, jež odkojila Romula a Rema, pozdější zakladatele Říma.

Zanechme však mýtů a pojďme se podívat, jaká je realita. Během 19. století byli vlci na území Čech a Moravy vyhubeni. Začali se k nám opět šířit od 90. let 20. století, kdy byl zaznamenán výskyt vlků v Beskydech.

Už jsou i tady

Vloni na podzim se vlci objevili i v Bílých Karpatech. U obci Korytná, Nová Lhota a u osady Suchové Mlýny byly nalezeny čerstvě zadávané ovce a otisky stop. Pracovníci Správy CHKO Bílé Karpaty provedli jejich dokumentaci a po konzultaci s dalšími odborníky zjistili, že se opravdu jedná o pobytové znamení vlků. Malá vlčí smečka sem přišla nejspíše ze Slovenska. Vlci tu mohou lovit srnce, prasata divoká, zajíce i drobné hlodavce, ovšem podle nalezených zbytků potravy víme, že se nevyhýbají ani stádům nehlídaných ovcí.

Pro vlka je lov základním a přirozeným způsobem obživy. Při lovu dávají vlci, stejně jako jiné šelmy, přednost snadnější kořisti. Proto loví především oslabené kusy zvěře a v lese tak fungují jako jakási „zdravotní policie“. Vlci tak mohou přirozeným způsobem udržovat

počty spárkaté zvěře (jelen, srnec, prase divoké) na přiměřené úrovni.

Jejich snadnou kořistí jsou však i nehlídané ovce na pastvině. K charakteristickým znakům u zadávaných ovcí patří hluboké rány na krku po smrtícím kousnutí a otevřená břišní dutina s vyžranými vnitřnostmi a svalovinou zejména v oblasti slabiny a zadních končetin. V mnohých případech na stádo ovcí zaútočí toulaví psi, kteří ovšem nemají takto jednoznačný způsob usmrcení. Po útoku psů jsou ovce spíše potrhány různě po těle, mají četné zranění po kousnutí, často na zadních končetinách od toho, jak se je psi snaží uchvátit. Mnohdy není ani otevřená břišní dutina.

Jak se bránit?

Majitelé vlky usmrcených hospodářských zvířat mohou žádat o náhradu škod

dy (podle zákona č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy). Dokumentaci, odborný posudek a protokol o těchto škodách zpracovává Agentura ochrany přírody a krajiny (v našich případech tedy Správa CHKO Bílé Karpaty a Krajské středisko Zlín). Finanční náhradu pak na základě výše zmíněných dokumentů vyplácí příslušný krajský úřad (pro území Bílých Karpat je to úřad Jihomoravského a Zlínského kraje).

Útokům vlků na hospodářská zvířata lze však i předcházet. Větší zkušenosti s tím mají ovčáci na Slovensku popř. v Beskydech. V některých případech se s ovci na pastvině pohybuje celý den ovčák a na noc je zavírá do ovčína. Pokud ovce zůstávají bez dozoru, je důležité, aby u stáda byl pastevecký pes. Je třeba si uvědomit, že pastevecký pes není ovčácký pes. Jde o velké psí rasy, jako např. kavkazský pastevecký pes, šarplaninský pastevecký pes nebo slovenský čuvač, které mají stádo hlídat a ochraňovat před útoky šelem. Na rozdíl od nich jsou ovčáčtí psi pohyblivější a obvykle menší a slouží jako pomocníci ovčáka při manipulaci se stádem, např. Border kolie či australský ovčák. Podle zkušeností ovčáků by v případě hlídání stáda pasteveckými psy měl být na každých 100 ovcí minimálně jeden pastevecký pes.

Vlk a člověk

Pro člověka vlk nebezpečí nepředstavuje. Je to velmi plaché zvíře, které v našich podmínkách na vlastní oči uvidíte jen velmi vzácně. Vlci sami se totiž člověku už z dálky vyhýbají. Pokud by se vám takové setkání přece jen poštěstilo, není třeba propadat panice, vlk nejspíše velmi rychle zmizí. Případně se můžete snažit dělat

Ovce napadená vlkem, Suchové Mlýny (Foto Martin Tomešek)

co největší rámus a snažit se vlky zaplašit. Rozhodně však kvůli vlkům nemusíte omezovat své výlety do přírody.

Vlčí teritorium může vzhledem k charakteru krajiny a množství potravy zaujímat od několika desítek km² až po přibližně 13 000 km². I přesto, že současná krajina je člověkem velmi využívána, může v ní vlk najít vhodné podmínky pro život. Jejich dlouhodobější setrvání na místě záleží zejména na tom, jestli najdou dostatek zdrojů potravy.

Vlk je zařazen mezi kriticky ohrožené druhy živočichů a je u nás přísně chráněn.

Martin Tomešek

Za spolupráci při tvorbě tohoto článku děkuji Mgr. Vladimíru Šáchovi (Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s.)

Charakteristický požerok vlka, Nová Lhota (Foto Martin Tomešek)

Evropsky chráněné druhy (6)

Vrkoč bažinný

Vrkoč bažinný (pimprlík bruškátý / *Vertigo moulinsiana*) je drobný suchozemský plž obývající otevřené vápnitě mokřady v teplých nížinných polohách. Jeho ulita nepřesahuje velikost 2,5 mm, avšak zároveň ho činí největším zástupcem rodu u nás.

Přes svoje rozměry je vrkoč bažinný velkým jménem. Zůstal nám věrný dodnes již od počátků doby poledové, i když pouze v několika oblastech. To je důvod, proč se vyskytuje na mezinárodním seznamu ohrožených druhů Mezinárodního svazu ochrany přírody (IUCN) a je sledován v programu Natura 2000. V Červeném seznamu ohrožených druhů ČR je považován za kriticky ohrožený druh.

V současné době je vrkoč bažinný rozšířen především v západní a střední Evropě. U nás je nejvíce lokalit jeho výskytu soustředěno v oblasti Kokořinska a Do-

keska v severních Čechách. Podstatně méně nálezů bylo zaznamenáno na Moravě, konkrétně na Znojmsku a v Bílých Karpatech. Také na Slovensku je známo pouze několik lokalit, převážně ze západokarpatské oblasti – v Bílých Karpatech, Strážovských vrších a Považském Inovci.

V Bílých Karpatech je jeho výskyt vázán na luční pěnovcová prameniště. Na moravské straně se s ním můžeme potkat v PR Hutě na Žitkově a pod Studeným vrchem u Březové. Na slovenské straně byl dosud objeven na čtyřech lokalitách, a to v PR Záhradská, PR Grůň, PR Blažejová a Pod Tlstou horou.

Vrkoč bažinný vyžaduje stálou vlhkost a přiměřeně vysokou hladinu spodní vody. Pro jeho výskyt je nezbytný i dostatečný obsah vápníku v prostředí, protože tento prvek potřebuje, stejně jako ostatní plži, pro tvorbu svých ulit.

Ideální podmínky pro výskyt vrkoče bažinného skýtaly vápnitě mokřady na začátku doby poledové. Od té doby je však

vlivem klimatických změn a vývoje krajiny na ústupu. Úbytek vhodných stanovišť ho ohrožuje i dnes. Nejčastěji vrkoč mizí kvůli snižování hladiny podzemní vody, odvodňování a vysoušení mokřadních biotopů. Také mechanické narušování mokřadů a příliš intenzivní pastva působí negativně, podobně jako časté kosení nebo naopak ustoupení od obhospodařování a následné zarůstání křovinami. Jeho výskytu nenasvědčí ani nadměrné hnojení a používání nejrůznějších biocidů a dalších chemikálií.

Přežití vrkoče bažinného je tedy přímo závislé na výskytu a kvalitě mokřadů, jejichž zachování je z velké části v našich rukou.

Jana Dvořáková
Brno

Mgr. Jana Dvořáková, Ph.D. (*1985) vystudovala systematickou biologii a ekologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně a je spoluautorkou ilustrované publikace „Atlas rozšíření suchozemských plžů v CHKO Bílé Karpaty“ (2011).

Lokality vrkoče bažinného v Bílých Karpatech zjistil Michal Horsák, Brno. Podrobnější informace v kapitole Molluscs na str. 197–208 v publikaci „Ecology and palaeoecology of spring fens in the western part of the Carpathians“ (2005) od editorů Pouličkové, Hájka a Rybníčka, kterou vydala Univerzita Palackého v Olomouci.

Hledá se tma!

Světelné znečištění je odvěký problém moderní společnosti. Často se o něm mluví, ale zastavíte-li náhodného člověka na ulici a zeptáte se ho, co to vlastně je, bude na vás zírat, jako byste spadli z Marsu. Přitom světelné znečištění je všude kolem nás!

Na internetu nalezneme například tuto definici: „Světelné znečištění je v obecnějším smyslu jakékoli člověkem vytvořené světlo s nežádoucími vedlejšími účinky (oslnění, pronikání světla do příbytků, osvětlování toho, co není žádoucí atd.).“

Asi nejlépe viditelným a z hlediska astronomie nejdůležitějším vedlejším efektem je pronikání světla do atmosféry, kde se rozptyluje. To má za následek zesvětlení oblohy, které je obzvláště v případě měst tak velké, že kromě několika nejsilnějších hvězd a Měsíce nelze vidět nic jiného. Bohužel, protože k tomuto dochází v atmosféře, projevuje se toto zesvětlení i v jejich širokém okolí, mnohdy v řádu desítek kilometrů.

Kde je chyba?

Abychom podstatě problému porozuměli, pojďme si uvést několik příkladů špatného přístupu:

Příklad první. Všichni známe klasické, estetické veřejné osvětlení, kdy je na vrcholku sloupu velká koule, nijak nestíněná, ve které je žárovka. Takovéto osvětlení přes den vypadá opravdu hezky, ale co v noci? Nejen, že je lampa vidět doslova na kilometry daleko, ale kvůli absenci jakéhokoliv stínění silně oslňuje a člověk pak hůře vidí. O tom, že celá polovina světla svítí zbytečně nahoru, ani nemluvě.

Další příklad přímo z mého života. Bydlím na náměstí jednoho města. Před několika lety se na jednom z domů na protější straně náměstí objevila velká LED reklamní plocha. Nejen že mi svítí přímo do postele a při jejím blikání se hůře usíná, ale toto blikání lze také vidět z širokého okolí města.

na lávku odrážet světlo z reflektorů umístěných v polovině výšky. To je teorie. V praxi však jde většina světla reflektorů zcela mimo zrcadla a jen malá část se dostává na lávku. Za horšího počasí tak lze na mracích vidět velký stín, který zrcadlo vrhá.

Posledním příkladem je nasvícení památek nebo reklam. Ty se velmi často nasvěcují zdola, takže většina světla jde opět na oblohu. Například kužely světla od nasvícení uherskobrodských kostelů lze za vhodných podmínek vidět ze vzdálenosti 20 až 30 kilometrů!

Svítit či nesvítit...

Bavím-li se o této problematice s návštěvníky hvězdárny, často se opakuje jeden názor: „Vy byste byli nejradší, kdyby se nesvítilo vůbec!“ Byť to zní velmi lákavě, není to tak úplně pravda. Nesvítit není řešení. Světlo je totiž důležité pro dopravu, bezpečnost a mnoho dalších oborů. Za řešení spíše považuji svítit jen na místa, kde je to třeba, a v odpovídající míře.

Například pouliční osvětlení by mělo být řešeno tak, aby svítilo pouze dolů na zem a nijak neoslňovalo řidiče ani chodce. Nejen, že v případě takového osvětlení uvidíte daleko víc, nebude ani docházet k plýtvání energií na svícení na oblohu.

V případě reklam a památek pak stačí jediné: nenasvěcovat je zdola, ale nasvítit je shora, což je běžná praxe například v rakouských Alpách.

Na půl plynu

Další věcí, kterou můžeme udělat, je nesvítit vždy „naplno“. Ostatně, kolik lidí chodí po obci s deseti tisíci obyvateli ve tři hodiny v noci? Kolik lidí si v takovou dobu prohlíží památky? Z tohoto důvodu vznikla iniciativa v čase od 23. do 5. hodiny úplně vypínat osvětlení památek. Má to dva příznivé důsledky. První, ušetří se několik desítek až stovek tisíc korun ročně za elektrickou energii potřebnou k takovému svícení. Druhý, zmenší se velikost světelného znečištění.

Dovolím si také zmínit iniciativu města Uherský Brod, které se rozhodlo jít o trochu dál. Úderem jedenácté hodiny se měla snížit intenzita osvětlení o 40 %. Někomu to možná přijde moc, nicméně věřte, že vaše oko je nejdokonalejší kamera na světě, která si s tímto dokáže poradit a nově vzniklým podmínkám se hravě přizpůsobí. Pokud byste tedy stáli venku a vše sledovali, neměli byste šanci si něčeho všimnout.

Vše probíhalo hladce do doby, než o této iniciativě napsali v novinách. Poté se ze strany veřejnosti začaly množit stížnosti, že se bojí večer vycházet ven, aby je někdo nepřepadl.

K temným zitrkům!

Ještě jsme si toho neřekli mnoho, ale ne vše lze vždy shrnout do krátkého článku. Co je tedy tím hlavním?

Zprvu, platíme za světlo, které svítí tam, kam nemá. Světelné znečištění pak způsobuje spánkové poruchy, snižuje odpočatost po spánku a zvyšuje riziko rakoviny, má také nepříznivý vliv na přírodní biocykly.

Najdeme-li ještě nějaké místo, které je tímto málo dotčené, je třeba si jej chránit, stejně jako to vidíme v případě beskydské oblasti tmavé oblohy.

**Vít Valečka
Uherský Brod**

*Vít Valečka (*1994) letos absoluuje Gymnázium J. A. Komenského v Uherském Brodě. Od roku 2009 je demonstrátorem Hvězdárny Domu kultury Uherský Brod a od roku 2012 je lektorem Astroνομického kroužku.*

Městská lávka v Uherském Brodě (Foto Vít Valečka)

Pasivní dům v praxi

Foto Jarmila Stiskalová

Zní to lákavě – pasivní dům, ale není to trochu utopie? Rodina Stiskalových z Martinic (okres Kroměříž) se rozhodla pro stavbu rodinného domu v pasivním standardu a zde s námi sdílí své zkušenosti.

Paní J. Stiskalová má po téměř dvou letech bydlení v pasivním domě jednoznačný závěr: „Osobně si myslím, že v těchto typech staveb je budoucnost. Bydlení je velmi příjemné a dům splnil veškerá naše očekávání. Proto se i náš syn rozhodl stavět vlastní pasivní dům.“

Pro typ rodinného domu v pasivním standardu se Stiskalovi rozhodli rychle. Rodina se snaží žít tak, aby přírodě neškodili a zachovali ji i pro další generace. Samozřejmě nedílnou součástí rozhodnutí byla i finanční náročnost na energetický provoz rodinného domu. Jejich stávající rodinný dům již měl vysoké náklady na jeho vytápění a Stiskalovi měli obavu, že v důchodu si již nebudou moci dovolit bydlet v teple.

Hledání stavební firmy

Prvořadým úkolem pro realizaci stavby bylo zpracování projektové dokumentace. Zde paní Stiskalová, sama stavař, zažila nepochopitelné zklamání. Projektanti jim vymlouvali volbu tohoto typu domu a jmenovali pouze neopodstatněné zápory takového domu – nemožnost větrání okny, neustálý průvan z rekuperace, zbytečnou tloušťku izolantů, neúměrné navýšení nákladů na výstavbu.

Druhým úkolem bylo vyhledat nedařleko od místa realizace firmu, která by stavbu zrealizovala – nedaleko, aby se náklady zbytečně nezvyšovaly. Firma, která stavbu chtěla provést, se našla, ale zkušeností, někdy i vědomostí o těchto stav-

bách neměla.

Později však našli firmou, která překvapila svým zájmem i odborným stanoviskem k těmto stavbám a hlavně k řešením detailů, které jsou u těchto realizací klíčové. Neměla sice velké zkušenosti, ale návštěva dvou domů v pasivním standardu rodinu přesvědčila. Jeden z domů stavěl majitel firmy, který použil všechny důležité detaily, které jsou zcela nepostradatelné pro vytvoření pasivního domu. A protože tato firma spolupracuje s projektantem, jenž navrhuje tyto stavby, už nic nebránilo výstavbě.

Už jen se muselo bojovat se stavebním úřadem, který disponuje úředníky, kteří nemají ponětí o těchto domech a jejich orientaci ke světovým stranám. Stále mají představu, že pasivní domy jsou domy zakopané v zemi.

Realizace

Stavba byla započata v listopadu 2011 a stavebně ukončena v září 2012. Obvodové zdi jsou z vápenopískových cihel v kombinaci se zateplovacím materiálem. Okna a dveře jsou vyplněné trojitým sklem s venkovními žaluziemi.

Teplo je zajištěno tepelným čerpadlem vzduch-vzduch (z finančních důvodů). Při venkovním teplotě do -10 °C se večer muselo přitápět jen v koupelně otopným žebříkem (max. 2 hodiny). Rekuperace (zpětné získávání tepla ze vzduchu) s přívodem vzduchu v podlaze je od českého dodavatele. Stavba je provedena bez komína, ten není díky dobře zregulované rekuperaci nutný. Co rodina na tomto domě velmi oceňuje, je neustálý přívod čerstvého vzduchu, který se nedosáhne ani častým

větráním v klasických domech.

Na střechu jsou umístěny solární panely pro ohřev teplé vody i fotovoltaika na výrobu elektřiny. Díky fotovoltaickým panelům se stal rodinný dům i aktivním, protože elektřinu, kterou nespotřebuje, prodává do veřejné distribuční sítě. Tyto výnosy majitelům uhradí jejich provozní náklady a ještě jim část výnosů zůstane.

V rámci úspory vody byla pod terémem u stavby umístěna retenční nádrž s užitkovou vodou ze střechy stavby, určenou k zalévání zahrady.

Náklady

Přes veškeré moderní vymoženosti je cena tohoto pasivního domu srovnatelná s běžným rodinným domem. Není totiž zřízen žádný rozvod pro topení, žádné instalované kominové těleso, a přece je v něm teplo.

Proč nicméně panuje tolik nedůvěry v pasivní domy? Domnívám se, že hlavním činitelem je neznalost tématu a problematiky. Stále dokola uváděné nevýhody jejich rozšíření často brzdi.

Díky dotacím „Nová zelená úsporám“ těchto domů našťastí stále přibývá a tedy i zkušeností, začíná být výběr projektantů i stavebních firem. Energetickou náročnost našich domácností je potřeba v souladu s Územní energetickou koncepcí Zlínského kraje snížit, a výstavba pasivních budov je jednou z možností, jak toho dosáhnout. Energetická agentura Zlínského kraje za tímto účelem realizuje projekty CEP-REC a Energocoaching česko-slovenského příhraničí a zdarma radí občanům i zástupcům obcí, jak na to.

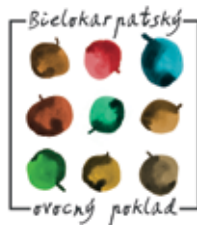
Doporučuji každému, kdo hodlá stavět dům, aby se informoval a postavil si dům, který mu bude sloužit a ne spotřebovovat veškeré příjmy.

**Miroslava Knotková
Zlín**

*Ing. Miroslava Knotková (*1963) je ředitelka Energetické agentury Zlínského kraje.*

Foto Jarmila Stiskalová

Odkrývame

Rozhovor s obyvateľom Závrskej aj o tom, aké odrody tu boli v minulosti (Foto Zuzana Ištáňová)

Celú jeseň 2013 mohli obyvatelia slovenskej strany Bielych Karpát vidieť ľudí, ktorí pátrali najmä po starých a krajových odrodách jabloní a hrušiek. Pretože je to jeden z pokladov, ktorý skrýva tento región...

Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky - Správa CHKO Biele Karpaty realizuje od októbra 2013 do februára 2015 projekt *Bielokarpatský ovocný poklad*. Našou hlavnou snahou je objaviť a v čo najväčšej miere zachovať bohatstvo odrôd ovocných drevín, najmä jabloní a hrušiek. Mapujeme tiež jedince jarabiny oskorušovej, ktorá je všeobecne pomerne zriedkavým druhom.

Genofondový sad

Mapovaním a následnými aktivitami smerujeme k tomu, aby sa odrodová pestrosť v krajine neznižovala, ľudia si vážili, čo sa v regióne ukrýva a viacerí mali chuť a dôvod túto rôznorodosť uchovávať. Napomôcť tomu môže aj genofondový sad, ktorý budeme už tento rok zakladať na pozemku v Starjej Turej. Sústredené odrody z regiónu tak budú k dispozícii pre všetkých záujemcov. Sad bude slúžiť v prvom rade ako genetická rezerva odrôd nájdených na území Bielych Karpát, z ktorých si záujemcovia časom budú môcť vziať vrúbek a mať na záhrade 'Boskoopské', 'Hardyho maslovku' alebo inú hodnotnú odrodu. Bude zároveň priestorom pre rôzne populárno-náučné aktivity, exkurzie, kurzy a slávnosti spojené s ochutnávkami.

ovocný poklad

Jedným z cieľov projektu je aj vytvorenie Asociácie pestovateľov a podporovateľov starých sort. Tá by mala umožňovať nielen komunikáciu a výmenu skúseností medzi nadšencami, odborníkmi, záhradkármi, samosprávou a občianskymi združeniami, ale aj vzájomnú materiálnu a finančnú podporu, motiváciu k pestovaniu, produkcii a spracovávaniu ovocia.

Doterajšie výsledky

Ako vyzerá náš projekt stručne v číslach? Mapovanie je naplánované na 22 obci počas

dvoch sezón. Doteraz prebehlo v 17 obciach: Bzince, Červený Kameň, Drietoma, Dolná Súča, Horovce, Horná Súča, Horné Srnie, Chocholná, Kostolná, Krivoklát, Kvašov, Lednica, Lubina, Mikušovce, Moravské Lieskové, Nová Bošáca a Stará Turá. V týchto sme aspoň čiastočne zmapovali vybrané ovocné dreviny a ich odrody, a to v miestach s ich najväčším predpokladaným výskytom.

V roku 2013 sme zaznamenali 1 479 jedincov jabloní a hrušiek, z ktorých je určených 139 odrôd jabloní a 63 odrôd hrušiek. No keďže bola počas tejto sezóny úroda slabá, určite sa nám ešte mnohé odrody neodhalili. Zmapovali sme aj 70 jedincov oskoruší - jarabiny domácej, ktoré dopĺňajú naše doterajšie údaje o jej rozšírení (viac v článku na str. 15).

Medzi najčastejšie sa vyskytujúce odrody jabloní patrili 'Jonathan', 'Krasokvet žltý', 'Parména zlatá zimná', u hrušiek to bola odroda 'Pastornica', ktorá má výrazne väčšie zastúpenie ako ostatné staré odrody. Naopak, zriedkavo sa vyskytovali odrody jabloní 'Api hviezdnicovité', 'Hviezdnatá reneta', 'Nathusiovo holubie', či 'Krivostopka rýnska'. Menej zastúpenými odrodami hrušiek boli napríklad 'Amalinská', 'Hohensaatská', 'Marillatova' alebo 'Solnohradka'.

Zaujímavými „nálezi“ sú najmä odrody krajové a miestne, teda tie, ktoré majú rozšírenie len na menšom území a viažu sa na ne miestne názvy. Doteraz sme našli a pomenovali celkom 8 miestnych alebo krajových odrôd jabloní a 19 odrôd hrušiek. Ďalšiu výrazne väčšiu časť však tvoria tie, ktoré sa nám nepodarilo pomocou pomológov ani miestnych oby-

vateľov pomenovať. Veríme, že v nastávajúcej sezóne výsledky rozšírimo o ďalšie názvy sort.

Osveta

Keďže človek je nositeľom pestrosti odrôd, pre ich ďalšie zachovanie je nevyhnutné spolupracovať s verejnosťou a prebúdzť v nej vzťah k ovocinárstvu, domácej produkcii a starostlivosti o krajinu. Počas jesene sme sa preto zúčastnili s infostánkom na BioJarmoku v Trenčíne, výstave Jahrada 2013, jarmoku vo Valašských Kloboukoch na Morave a zvolenskej študentskej akcii „Plodobranie“. Ochutnávali sa tu jabĺčka či jablkové čatni, muštovovalo sa, ľudia si mali možnosť pozrieť výstavu starých a krajových odrôd a dozvedieť sa viac o projekte.

Zrealizovali sme aj dva kurzy praktickej starostlivosti o ovocné stromy na Správe CHKO v Nemšovej. Pre mladšiu vekovú kategóriu boli určené prednášky o ovoci na základnej škole v Hornej Súči. Deti tu zisťovali hrovou formou rozdiel medzi džúsmi z obchodu a muštami, nakreslili si odrodový strom a dozvedeli sa tiež o pestrostri života v ovocných sadoch. Nehovoriac o prezentáciách pre záhradkárov, študentov vysokých škôl a ďalších akciách.

Projekt je len začiatok. V neposlednom rade by cieľom našej činnosti malo byť zvýšenie záujmu o staré ovocné sorty. Popri spomínaných aktivitách rozbiehame aj ďalší projekt s názvom 'Bielokarpatské ovocné dobroty', realizovaný OZ Pre Prírodu. Prostredníctvom neho chceme motivovať ľudí pestovať, spracúvať a predávať ovocie a jeho produkty a vďaka tomu obohatiť tento región. Pretože krajina je obrazom nás samých.

Projekt prebieha v spolupráci so švajčiarskou nadáciou ProSpecieRara, Technickou univerzitou vo Zvolene a Centrom výskumu rastlinnej výroby v Piešťanoch. Za poskytnutie grantu z programu Švajčiarsko - slovenskej spolupráce ďakujeme Nadácii Ekopolis.

**Andrea Uherková, Bruno Jakubec
Trenčín**

*Bruno Jakubec (*1981) je odborný asistent na Katedre plánovania a tvorby krajiny na Fakulte ekológie a environmentalistiky vo Zvolene. Obaja autori spolupracujú na projekte Bielokarpatský ovocný poklad.*

Aby oskorušky nezmizli...

„To sú hrušky?“ pýtajú sa ma často ľudia, keď im ukazujem strom a jeho plody. „Nie, to sú oskorušky!“ odpovedám im a vysvetľujem, že sa jedná o iný druh, dokonca o úplne iný rod. Oskoruša, alebo odborne jarabina oskorušová (*Sorbus domestica* L.) a jej plody boli často nazývané hruštičkami, pretože svojim tvarom ich niekedy pripomínajú. Niektorí však vedia, že plody môžu mať aj tvar malých jabĺčok. No a tí, čo sa im venujú hlbšie, rozlišujú dokonca šesť tvarových typov.

My ľudia si totiž radi všetko škatuľkujeme a triedime. A tak sme škatuľkovali plody oskoruši a merali ďalšie zaujímavé veci na týchto ešte zaujímavejších stromoch aj my, počas mesiacov august až november 2012, na slovenskej strane Bielych Karpát. Pátrali sme po oskorušiacich na lúkach, medziach a v sadoch ako po známke prítomnosti človeka v krajine, ktorý jej plody vedel kedysi využívať na mnoho spôsobov.

Teší ma, som jarabina

V posledných rokoch oskoruše postupne miznú z krajiny a stávajú sa skôr vzácnosťou. Hlavnými dôvodmi sú dožitie starých jedincov, nezáujem o ich dosádzanie, rekultivačné a iné opatrenia v krajine a určite aj neznalosť. Mnohí ľudia ju nepoznajú, čo už samé hovorí za to, že je drevinou zriedkavou, majúcou u nás menšiu pozornosť. Viac sa jej venovali v iných európskych krajinách. V posledných rokoch sú známe práce autorov najmä z Nemecka, Francúzska, Švajčiarska, a Českej republiky.

Mnohé jedince v Bielych Karpatoch sú na jeseň obsypané plodmi, ktoré nik nezbera a zhnijú na zemi. Hoc by mohli byť využívané ako jedlo a liek, čo vedeli už staré národy. Naši starí otcovia hovoria, že oskoruša sa sadi pre budúce generácie, lebo plody prináša až po dvadsiatich–tridsiatich rokoch. Ako drevina je perspektívnou drevinou do budúcnosti, najmä s prebiehajúcim globálnym otepľovaním, pretože je teplomilná a znáša extrémny.

Jarabina oskorušová patrí medzi najväčšie druhy jarabina a zároveň medzi najväčšie ovocné dreviny Európy. Je to listnatý opadavý strom rastúci vtvrúsené v lese (dosahuje výšku aj 30 m) alebo v rozvoľnenej krajine, solitérne, či blízko ľudských sídel (výška okolo 15 m). Tvarom koruny a kôrou sa táto jarabina podobá hruške. Listy sú nepárnopeřovité a skladajú sa zo 6–10 párov lístkov. Kvety sú biele a rastú v hustých súkvetiach pripomínajúcich okolič. Plodmi sú malvice, 1,5–4 cm veľké a majú rôzny tvar i farbu. Oskoruša vypestovaná zo semena začína rodiť vo veku 20–30 rokov, štepením sa tento vek znižuje.

Má trojročnú periódu semenných rokov, menšie úrody však máva každoročne. Dobré rodiace stromy prinášajú 500 až 1200 kg ovocia ročne. Ovocie sa využíva na priamu konzumáciu (ako hniličky), na zavařovanie, džemy, a kedysi sa najmä sušilo a používalo buď na konzum celých plodov alebo nastrúhané ako náhrada škorice do koláčov. Nesmieme zabudnúť na využitie plodov na výbornú a veľmi drahú pálenku – oskorušovicu.

Najväčšia je Zicháčkova

Náš výskum oskoruše sa uskutočnil v okresoch Trenčín a Nové Mesto nad Vá-

hom, v Bielych Karpatoch, na ich predhorí a v Považskom Podolí, na úpäti Karpát. Vystala totiž potreba zmapovať čo možno najsystematickejšie oskorušu na území, aby sa zhodnotil jej stav, ohrozenosť a tiež zefektívnila jej ochrana v budúcnosti. Do terénu sme chodievali s miestnymi znalcami, ochranármi, botanikmi, ovocinármi i lesníkmi. Tí najviac poznali územie a vedeli nás nasmerovať ku stromom, povedať o nich zaujímavé informácie, či dokonca príbehy.

Spolu sme v rámci výskumu zaznamenali 224 jedincov vo voľnej krajine alebo v lese, v katastrach 15 obcí. U týchto sme zaznamenali vybrané dendrometrické charakteristiky, lokalizovali ich pomocou GPS a spravili fotodokumentáciu. Mali sme šťastie, že rok 2012 bol pre ovocné dreviny všeobecne, aj pre oskoruše, rokom nadmieru plodným. Bez plodov bolo len 5,4 % zmapovaných jedincov. Zmapované oskoruše sa nachádzali na území katastrov 15 obcí, najviac ich bolo nájdených v katastri obce Moravské Lieskové – 53 jedincov.

Najmohutnejší a pravdepodobne najstarší strom sa nachádza na Zábudišovej a je ním Zicháčkova oskoruša (obvod kmeňa 4,20 m). Z hľadiska výšky sa najviac jedincov nachádzalo v kategórii 10,1–15 m (42,9% jedincov), pričom najvyššie boli jedince v Hornej Súči (18,5–22 m).

Taktiež sme sledovali tvar plodov. Ten je často diskutabilný, ale podľa metodiky od Bignaimi patrí 48,6% jedincov do tvaru kónický. Druhý najpočetnejší – 20,9% jedincov – bol tvar guľovitý. Zatiaľ čo na slovenskej strane pohoria prevláda typ kónický, na českej je to práve typ hruškovitý.

Postav dom, zasad' oskorušu...

Po výskume sme zhodnotili, že populácia je celkovo prestarnutá a v krajine chýbajú mladé jedince. Navyše pre mnohé staršie nie je zabezpečená vhodná starostlivosť a vyžadujú ošetrovanie. Najvhod-

nejšou metódou sa sám javí zachovávanie genofondu vysádzaním mladých jedincov priamo do krajiny, spojené s komunikáciou s miestnymi obyvateľmi. K záchrane na našom mapovanom území môžu prispieť aj samotní obyvatelia dedín a kopaníc Bielych Karpát, tí by mali byť nosným nástrojom pri zachovávaní genofondu jarabiny oskorušovej.

Vysádzanie jedincov na Zabudišovej v Bošáci najmä činnos-

fou Jozefa Struhára, ale aj inde v Bielych Karpatoch, napríklad ovocinármi v Moravskom Lieskovom, svedčí o tom, že pestovať oskoruše sa dá a úspešne. Výborným nástrojom na ochranu jarabiny oskorušovej na tomto území je tiež projekt Bielokarpatský ovocný poklad, ktorý v súčasnosti prebieha v rámci Správy CHKO Biele Karpaty.

**Andrea Uherková
Trenčín**

*Andrea Uherková (*1989) je doktorandkou na Fakulte ekológie a environmentálnej techniky Technickej univerzity vo Zvolene. Článok vychádza z jej diplomovej práce s názvom „Možnosti zachovania genofondu jarabiny oskorušovej (Sorbus domestica L.) vo vybranej časti Bielych Karpát“.*

JAK SE DO LESA VOLÁ

Ochrana prírody se často pohybuje medzi dvoma extrémami – buď se snaží co nejvíce omezovat vliv člověka, nebo naopak hospodaření vítá a využívá. Oba tyto přístupy jsou užitečné, protože živou přírodu tvoří druhy, které mají různorodé požadavky na své prostředí. Těmi požadavky je míněn i vliv člověka, v největší míře pak hospodaření.

Obnova pařezin na Zahradách pod Hájem

Jarní aspekt v opuštěné pařezině (Foto Radim Hédl)

Pod hospodařením si můžeme představit leccos, dokonce i nehospodaření, odborným jazykem ponechání samovolnému vývoji. Tento přístup se ukazuje být užitečným zejména v horách, kde divoká příroda má dosud své místo, i když ani tam ve skutečnosti nezůstal jediný kousek půdy ušetřen nějakého zásahu člověka. Všude se buď páslo, nebo kosilo, nebo těžilo – a tím těžbením lze rozumět i těžbu dřeva.

Dřevo jako palivo

Před dobou uhelnou, nebo dokonce plynovou (nemluvě o zavedení elektřiny do poslední chalupy), byla všechna domácí výroba ohně a tepla zajišťována spalováním dřeva. Dřevo bylo potřeba neustále značné množství, muselo být stále k dispozici. Kde bylo lesů hodně, zejména tedy v horách, nepředstavovalo dřevo nedostatkový zdroj. V hustě osídlených, úrodnějších územích byla většina půdy přeměněna už nejpozději ve středověku na ornou půdu, louky nebo pastviny. Na les tak zbylo poměrně málo plochy a byl hlavně tam, kde se nedaly pěstovat plodiny.

V takových podmínkách byly lesy obhospodařovány intenzivněji než dnes. Dřevo muselo rychle růst, na nové se nemohlo dlouho čekat. Kvůli omezeným technickým možnostem bylo v minulých dobách nejnádražší pěstovat a kácet malé kmeny či kmínky, které se snadno dopravují a zpracovávají. Z moderního lesnického pohledu byly tyto lesy složeny ze zcela nevhodných, pokrivených sortimentů. To

ale v situaci, kdy bylo dřevem potřeba hlavně topit, nijak nevadilo.

Pařeziny

Celý tento systém vedl nejprve zřejmě samovolně, postupně vědomě a plánovitě, ke způsobu pěstování lesa, pro

Experimentální obnova pařezin (Foto Radim Hédl)

který používáme označení pařeziny. Pařezení je vlastně velmi jednoduché – využívá přirozené schopnosti většiny druhů dřevin obrazit, pokud se nějak poraní, ořežou, osekají, nebo dokonce skácí na pařez. Z každého pařezu tak za normálních okolností během několika týdnů až měsíců

udržovány pomocí pařezinového hospodaření. Jde hlavně o lesy, kde hlavní roli nehraje naše konkurenčně nejzdatnější dřevina buk lesní, ale dřeviny s výraznou výmladnou schopností, jako jsou lípa, habr, jasan, javor nebo líska, nebo ty, které by jinak v konkurenci s bukem neobstály (především dub).

Z bylin jsou pro pařeziny charakteristické druhy světlomilné, ale i takové, které snášejí stín. V pařezinách se totiž poměrně rychle střídají fáze skácené (světlé) a zmlazené (tmavé). Druhy, které v jedné fázi vezele rostou a kvetou, v další době krní nebo přežívají jako semena v půdě. Podobně je tomu například s hmyzem, i když řada druhů preferuje spíše světlé prostředí s dostatkem sluneční energie. V trvale zapojeném lese se proto nevyskytují, stejně jako světlomilné rost-

liny. Ústup až vymizení pařezení je proto jedním z důvodů, proč druhová bohatost lesů dlouhodobě klesá.

Obnova pařezin

Negativní vliv mizení pařezin na biologickou diverzitu některých typů lesa byl zjištěn na základě srovnání stavu těsně po druhé světové válce, kdy pařezení místy ještě doznívalo, s dneškem. Pokud bychom chtěli podpořit ubývající druhy, je nasnadě znovu zavést pařezení. Důsledek tohoto kroku však můžeme pouze předpokládat. Kvůli různým vlivům nemusí mít pařezení stejný efekt jako třeba před sto lety. Přesto se zhruba v poslední době vážně hovoří o obnově pařezin z důvodu ochrany přírody.

K tomu nezbývá než najít vhodné podmínky a začít odznova – vyzkoušet to, co bylo pro naše předky běžnou praxí, ale s čím nám dnes už asi neporadí. Nanejvýš můžeme čerpat zkušenosti ze zahraničí, kde pařezení bylo vyzkoušeno a opětovně zavedeno v přírodních rezervacích i hospodářských lesích, většinou s dobrými výsledky. V České republice se v posledních několika letech pařezení experimentálně zavádí ve vybraných lesních porostech v CHKO Pálava a CHKO Český kras, možná i jinde.

Zahrady pod Hájem

V CHKO Bílé Karpaty byl v roce 2012 pro obnovu pařezení vybrán les na horním konci Národní přírodní rezervace Zahrady pod Hájem u Velké nad Veličkou, který vlastně ani není les, ale zemědělská plocha. Pařezení se na této ploše bude provádět tak, že v několika následujících letech budou stromy (na ploše jsou habr, dub, lípa, jasan a javor) postupně v blocích káceny. Ponechání budou vybraní solitérní jedinci, které je možné pokácet až po delší době. Zásah se bude opakovat asi po dvaceti letech.

Ke sledování vývoje lesního ekosystému v místech chystaného pařezení bylo v roce 2013 ve dvou porostech o ploše jeden až dva hektary založeno sedm monitorovacích ploch o velikosti 10 x 10 m. V místě ploch byly instalovány letové pasti na hmyz, které jsou pravidelně vybírány a úlovky určovány. Další čtyři plochy byly pro srovnání umístěny v porostech, kde se pařezit nebude. Loni zde již bylo na každé ploše sepsáno složení vegetace a odebráno po devíti vzorcích půdy. Z nich bylo určeno druhové složení půdní semenné banky, které se od nadzemní vegetace liší.

Cílem sledování je zjistit, zda pařezinový režim hospodaření porostu prospěje, a ověřit, zda jsou naše předpoklady o úloze pařezin v ochraně přírody oprávněné.

**Radim Hédl
Brno**

*Mgr. MgA. Radim Hédl, Ph.D. (*1976) vystudoval geobotaniku na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy, malbu na Akademii výtvarných umění v Praze a ekologii lesa na Mendelově univerzitě v Brně. V Botanickém ústavu Akademie věd v Brně se zabývá především ekologií lesní vegetace.*

Dub obrázející z pařezu (Foto Radim Hédl)

vyrazí výhonky, tak zvané výmladky. Protože jich je z každého pařezu víc, zakrátko vypadá taková pařezina jako houština mladých kmenů. Pokud se z výše uvedených důvodů nenechají růst příliš dlouho, ale během několika let se znovu osekají či ořežou, obráží pařezy znovu, a tak stále dokola, klidně i stovky let.

Podle našich současných znalostí se tímto způsobem hospodařilo ve většině lesních porostů v nižších a středních nadmořských výškách. Jednalo se odhadem o nejméně polovinu až dvě třetiny našeho území.

Pařeziny nebyly samozřejmě pouze u nás, takto se získávalo palivové dřevo v celé Evropě. První nepochybné doklady máme od středověku, archeologické indicie dokládají pařezení před několika tisíci lety. Perioda pravidelného kácení výmladků (tedy pařezení) byla velmi krátká, ve středověku šlo o sedm let, extrémně jen o čtyři roky. Postupně se doba obmýti zvolna prodlužovala, až dosáhla přibližně 20–30 let v době kolem přelomu 19. a 20. století. V té době však bylo pařezení na mnoha místech již minulostí – dřevo bylo nahrazeno jinými zdroji energie. V době psaní tohoto textu se v České republice nachází už pouze pár hektarů aktivních pařezin.

Biologie pařezin

Z biologického hlediska je zajímavé, že pařeziny tady byly po tisíce let. Když se v lese tak dlouhou dobu neustále kácí, prosvětluje, narušuje půdu, odebírá biomasa a s ní i živiny, něco to musí s tímto prostředím udělat. Odůvodněně si myslíme, že některé typy lesa vznikly a byly

Přestárlá lipová pařezina s ojedinělými starými duby (Foto Radim Hédl)

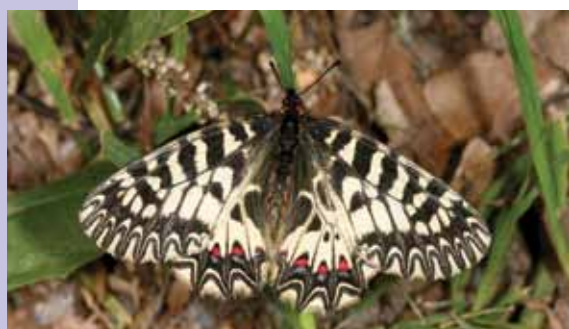
Naší denní motýli

Hnědásek diviznový (Foto Zdeněk Laštůvka)

Perletovec červený (Foto Zdeněk Laštůvka)

Pestrokrídlec podražcový (Foto Zdeněk Laštůvka)

Jasoň dymnivkový (Foto Zdeněk Laštůvka)

Soumračník mochnový (Foto Zdeněk Laštůvka)

Pohoří Bílé Karpaty je nesmírně bohaté na druhy a biotopy díky staleté a k přírodě a krajíně citlivé práci mnoha generací našich předků. Proto určitě nepřekvapí, že zde bylo zjištěno 124 druhů denních motýlů z celkových 161 známých z ČR.

Výzkum motýlů s různou intenzitou probíhal od konce 19. století. Po roce 2000 se zvýšilo úsilí poznat, jaké druhy zde v současnosti žijí, což bylo zdokumentováno v Atlase rozšíření vybraných druhů živočichů CHKO Bílé Karpaty (2006). Na něj navázal současný mezinárodní projekt LIFE+ „Motýli ČR a SR“ (LIFE09 NAT/CZ/000364). Jeho cílem je vhodnou, časově a prostorově rozrůzněnou činností při údržbě luk (management), zlepšit podmínky pro populace druhů motýlů, kteří jsou ohroženi ve své existenci. Zde prezentuje recentní poznatky některých pozoruhodných druhů, podle čeledí.

Soumračníkovití (*Hesperiidae*)

Naši nejohroženější soumračníci, **soumračník mochnový**, **soumračník bělopásný** a **soumračník podobný** se zde vyskytují společně, což jen podtrhuje jedinečnost biodiverzity Bílých Karpat. Pro jejich další přežití je nezbytný výskyt suchých, krátkostébelných trávníků, mozaikovitě sečení a extenzivní krátkodobé přepasení. Vyhovuje jim blízké okolí nepravidelně vyjetých cest, sešlap a jiné terénní narušení.

Otakárkovití (*Papilionidae*)

Patří mezi naše největší, nejkrásnější a nejznámější druhy motýlů. Zatím co **otakárek fenyklový** a **otakárek ovocný** jsou v současné době bez ohrožení, **jasoň dymnivkový** a na Slovensku **jasoň červenoooký** patří mezi kriticky ohrožené druhy motýlů. Na moravské straně byl jasoň dymnivkový v minulosti řazen mezi vymírající druhy. Naštěstí se pokles jeho četnosti v posledním desetiletí zastavil a přibývají další místa jeho výskytu. Zdaleka však nedosahuje tisícových počtů jedinců, které byly pozorovány ještě před 40 lety. V Čechách už vymřel, Bílé Karpaty patří k posledním místům výskytu v ČR.

Další ohrožený druh, nádherný **pestrokrídlec podražcový**, svým

zjevem připomíná krásu tropických motýlů. Vyskytuje se vzácně na teplém jižním podhůří. Jeho jediná živná rostlina, podražec křovištní (*Vlkovec obyčejný*), přežívá na úhorech a mezích tam, kde ještě zůstala drobná záhumenková činnost. Zapojením do velkých celků ať lučních nebo polních, zarůstáním a posléze zalesněním mizí jak podražec, tak i pestrokrídlec. V ČR tvoří severní hranici výskytu linie Znojmo – Brno – Uherské Hradiště.

Běláskovití (*Pieridae*)

Nejohroženějším druhem mezi našimi denními motýly je **žlutásek barvoměnný**. Poslední jednotlivé údaje o výskytu na moravské straně pocházejí z doby před rokem 2010. Na slovenské straně v blízkosti hranic se ještě v minimálních četnostech na několika málo místech vyskytuje, ale i zde je kriticky ohrožen. Živnou rostlinou je čilimník (*zanovět*), na který (v nízkých travních porostech) samičky kladou vajíčka. Preferují sušší místa zejména podél cest, tam, kde je sešlap a kde dochází k narušení travního drnu. Nevyhovuje mu intenzivní velkoplošné luční hospodaření s využitím těžké techniky, srovnávání terénu až na cesty. Neprospívá mu ani dlouhodobé nesečení, omezení extenzivní pastvy a zarůstání vhodných míst křovinami a stromy. Motýl celoevropsky vymírá. Vymřel v Německu, Rakousku, Maďarsku, pravděpodobně u nás, a četnější populace jsou už jen v Rumunsku.

Další druh, **bělásek horský**, má poněkud příznivější prognózu. V Bílých Karpatech byl poprvé zjištěn po roce 2000 a v současnosti je každoročně pozorován v polohách s nejvyšší nadmořskou výškou. Má velmi zajímavě zbarvené samičky s výrazně rozšířeným černým poprášením žilek na lici křídel s někdy až fialovým leskem. Mohl by být ohrožen zástiněm lesních cest a zalesňováním horských luk.

Modráskovití (*Lycenidae*)

Modrásci jsou malí motýlci, často s krásně leskle modrými a ohnivými barvami. Část druhů se vyznačuje velmi složitým vývojem a právě tito patří mezi nejohroženější. Celoevropsky nejsledovanější a chráněné soustavou Natura 2000 jsou druhy rodu *Phengaris* (dříve *Maculinea*). Bílé Karpaty jsou jedním z mála míst, kde se vyskytují všechny středoevropské druhy v relativně stabilních populacích.

Nejohroženější z nich je druh největší, **modrásek černoskvřnný**. Bílé Karpaty a Beskydy jsou jeho poslední moravská místa výskytu. Housenky žijí hlavně na

materídouškách a později v hnízdech mravenců, kde se žijí jejich larvami – jsou tedy dravé. Modrásek je vázán na suché, k jihu obrácené extenzivní pastviny s nezapojeným drnem. Zde rostou polštáře materídoušky a jsou vhodné podmínky pro mravenčí hnízda. Jeho přežití závisí na výskytu těchto míst a vytvoření sítě malých populací. Jednotlivé populace musí být u sebe dostatečně blízko pro vzájemné přelety motýlů a musí zároveň mít možnost v blízkém okolí osídlit další vhodná místa.

Velmi ohrožený je **modrásek hořcový**. Housenka žije v semenících hořců a poté u mravenců. Problémem je, že samičky kladou vajíčka na poupata a horní listy živné rostliny. Nesmí být po nakladení pokosena, jinak všechny housenky zahynou. Rovněž je třeba pečovat o výskyt hořců. Jsou sice trvalé, ale k rozšíření potřebují nezapojený půdní drn a občasné omezení křovinatého náletu.

Další ohrožené druhy jsou **modrásek očkovaný** a **modrásek bahenní**. Mají velmi podobný životní cyklus a stejnou živnou rostlinu – krvavec toten (*krvavec lékařský*). Motýli létají ve vrcholném létě. Modrásek očkovaný je na území Bílých Karpat častější a hojnější na rozdíl od ostatních míst výskytu v ČR, kde převažuje modrásek bahenní. Podmínkou jejich

další existence je časově rozrůzněné mozaikovitě sečení vlhkých luk s porosty totenu.

Do této skupiny patří také nenápadné a skrytější žijící druhy ostruháčků. V současné době je nejvíce ohrožený **ostruháček česvinový**. Ke svému životu potřebuje světlé listnaté lesy s osluněnými nízkými křovinatými duby, což při vysokokmenném lesním hospodaření naprosto chybí. Může přežít tam, kde na sebe navazuje soustava různověkých drobných pasek, kde si najde vhodně živné rostliny.

Další mizející druh, **ostruháček trnkový**, je vázán na křovinaté okraje nejteplejších strání s výskytem řešetláku počistivého. Je ohrožen likvidací osluněných křovinatých pásů za účelem lepšího a snadnějšího využití luk pro strojovou sklizeň.

Pestrobavcovití (*Riodinidae*)

Pestrobavce petrkličový se vyskytuje vzácně v jižní a střední části Bílých Karpat. Vyskytuje se na úzce ohraničených, vlhkých a polozastíněných místech. Vyhovují mu malé loučky kolem vodotečí. Na lesních okrajích v údolích osídluje svět-

liny, například v návaznosti na staré neudržované sady nebo skupiny náletových dřevin. Se „zusušlechťováním“ těchto míst motýl vymírá.

Babočkovití (*Nymphalidae*)

Jsou na našem území druhově nejbohatší čeledí denních motýlů. V posledním období se zde podařilo objevit řadu nových druhů. Byl to nejprve **perleťovec ostružinový**, který je v současnosti už běžný na celém území Bílých Karpat. Další druh, **hnědásek podunajský**, byl zjištěn na několika lokalitách v jižní části, která představuje část severní hranice jeho výskytu. Třetím novým druhem pro moravskou stranu je od roku 2013 **perleťovec červený**, který ze svého trvalého areálu v jižní Evropě občas migruje a zakládá dočasně přežívající kolonie.

V loňském roce byl také potvrzen výskyt **hnědásky diviznového**. Tento druh byl naposled pozorován v Bílých Karpatech v roce 1983! Přesně po třiceti letech byl znovu objeven v blízkosti hranic se Slovenskem, kde se vzácně vyskytuje v údolí Váhu.

Modrásek bahenní (Foto Marian Filípek)

Perleťovec ostružinový a hnědásek diviznový jsou u nás v současnosti známi pouze z území Bílých Karpat. Dalším naším „bělokarpatským endemitem“ je **perleťovec dvouřadý**, který létá v početných populacích v jižní části území.

Některé druhy baboček v poměrně nedávné době vymřely. V 90. letech minulého století to byl bez zjevné příčiny **okáč jilkový**, který dnes žije už jen na jednom místě v ČR. Podobný osud stihl i **okáč kostřavový** a nepodařil se potvrdit výskyt **hnědásky osikového**. V současné době nemáme žádné věrohodné údaje ani o kriticky ohroženém **hnědásku květelovém**.

Příroda je neustále v pohybu, vyvíjí se, i bez lidského přičinění. Jsme svědky těchto pochodů, hledáme logická vysvětlení, hledáme možné viníky. Stejně jako se narodí dítě, dospěje, zestárne a nakonec umírá, tak i v dávné minulosti vznikaly, vyvíjely se a zanikaly celé civilizace. V přeneseném slova smyslu totéž platí i pro motýly, o vývoji jejich populací a vzniku a vymírání určitých druhů.

Na druhé straně dochází k prudkému nárůstu počtu obyvatel a vlivu lidské populace na přírodu kolem nás. Původní příroda mizí, obrovské plochy jsou „zabetonovány“ a zbytek je intenzivně zemědělsky a lesnický využíván. Tady nemají naše původní druhy motýlů šanci přežít. Máme však sílu a moc určitá zachovála území a jejich společenstva chránit. Je třeba využít všech našich znalostí a možností, které nám věda, technika a naše zákony dávají. Zabraňme, aby byla živá příroda i v těchto posledních enklávách naší vinou ochuzována!

Jan Uříčář
Kyjov

RNDr. Jan Uříčář (*1959) vystudoval obecnou biologii na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Zabývá se studiem motýlů, jejich etologií, ekologií a ochranou. V posledních 10 letech koordinoval práce skupiny lepidopterologů na projektech v CHKO Bílé Karpaty.

české jméno	slovenské jméno
bělásek horský	mlynárik horský
hnědásek diviznový	hnedáčik nevádzový
hnědásek květelový	hnedáčik pyštekový
hnědásek osikový	hnedáčik osikový
hnědásek podunajský	hnedáčik podunajský
jasoň červenooký	jasoň červenooký
jasoň dymnivkový	jasoň chochlačkový
modrásek bahenní	modráčik bahňiskový
modrásek černoskvrnný	modráčik čiernoškvorný
modrásek hořcový	modráčik horcový
modrásek očkovaný	modráčik krvavcový
okáč jilkový	očkáň mätonohový
okáč kostřavový	očkáň kostravový
ostruháček česvinový	ostrôžkár cezminový
ostruháček trnkový	ostrôžkár trnkový
otakárek fenyklový	vidlochvost feniklový
otakárek ovocný	vidlochvost ovocný
perleťovec červený	perlovec červený
perleťovec dvouřadý	perlovec dvojradový
perleťovec ostružinový	perlovec černicový
pestrobavce petrkličový	hájovník prvosienkový
pestrokřídlec podražcový	pestroň vlkvcový
soumračník bělopásný	súmračník horský
soumračník mochnový	súmračník nátržnikový
soumračník podobný	súmračník stepný
žluťásek barvoměnný	žltáčik zanovářový

O mladém vlku a chytrém rakovi

Jeden mladý vlk, co se potuloval v lesích pod Javořinou, se jednou moc dobře najedl a běžel k potoku se napít. Jak tak chlemtal průzračnou vodu, všiml si raka při břehu. Zaskočený rak opatrně couval, aby se pod kořenem skryl. Vlček, s plným břichem a proto v dobré náladě, se rakovi zasmál a zavolal na něj:

„Kampak tak spěcháš, zpátečníku? Snad nemáš strach?“

„Strach nemám,“ odvětil nebojácně rak, „a nespěchám. Ani bys mne nezahlédl, kdybych opravdu spěchal.“

„Nepovídej!“ vydechl na oko překvapeně vlk. „Ty, žes někdy rychlý? Chceš snad říct, že jsi snad rychlejší než já?“

„Samozřejmě, že jsem rychlejší,“ odsekl rak, protože pochopil, že tenhle vlček není nebezpečný. A drze dodal: „Jestli mi nevěříš, můžeme spolu závodit.“

„Juchů, závody s rakem, to tu ještě nebylo! A jakpak chceš se mnou závodit, ty potápníku? Ve vodě nebo na suchu?“

„Ty poběžíš na suchu a já ve vodě, chlupáči. A já vyhraji, ty prohraješ,“ řekl poněkud posměšně rak a dodal: „Víš, kde je pramen tohoto potoka?“

„Ano, prosím,“ poslušně odpověděl rakovou jistotou poněkud zmatený vlk. „Není to moc daleko.“

„Správně, alespoň se neunavíš. A abych tě trochu ušetřil, klidně ti dám náskok. Hezky se postav tady na břeh, já se postavím až za tebe a sotva napočítám do tří, oba vyrazíme.“

Jak rak rozhodl, tak se i stalo.

Vlk se postavil hezky vedle potoka a čekal na odpočítání. Rak, skryt za vlkem, se vytáhl z vody a klepety se opatrně, ale pevně chytil špičky vlkovy oháňky. Potom hlasitě zvolal: „Jedna, dvě, tři“ a vlk vyrazil vpřed jako šílený.

Běžel podle potoka tak rychle, až mu kamínky od tlapek létaly, šikovně přeskakoval větší kameny a pařezy a než by se kdo nadál, přiběhl k prameni potoka. Tam se otočil a díval se po proudu dolů, kdy se rak ve vodě objeví. Ale nikde nic, po raku ani stopa. Vlk zaklonil hlavu a co nejhlasitěji zavolal: „Haló, klepetníku, kde se loudáš?“

Rak, který se v cíli již dávno vlkovy oháňky pustil a lebedil si v čirém prameni, se ozval: „Nevyj tady, hlupáku, darmo mne rušíš. Již delší chvíli tu na tebe čekám.“

To bylo překvapení! Rak nad vlkem vyhrál. Nebyl sice rychlejší, ale byl chytrější. A nejen, že rak vyhrál závod. Svezl se na vlkovi a ještě se náramně pobavil. Ona taková malá rošťárna, když to nikomu neublíží, není vůbec k zahození!

Pavel Bezděčka

PRO CHYTRÉ DĚTI

Letní soutěž o tričko s vlkem

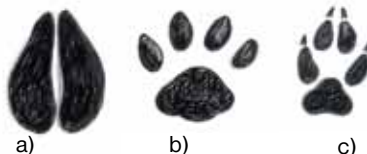
Zúčastní se soutěže o ručně malované tričko s motivem vlka a napiš nám správné odpovědi na tyto otázky:

- Jak velká je obvykle vlčí smečka?**
 - vlčí smečku tvoří nejčastěji 2 až 8 jedinců - alfa pár (samec a samice) a jejich mláďata
 - vlci žijí samostatně
 - vlčí smečku tvoří jedinci z nejbližšího okolí
- Kde se vyskytují nejčastěji vlci v České republice?**
 - Beskydy a Šumava
 - nežijí v ČR
 - Karlštejnsko, Kokořínsko
- Čím se nejčastěji živí vlci?**
 - seno, sláma, obiloviny
 - bobule a lesní plody
 - jeleni, divoká prasata, myši a hmyz
- Který smysl je u vlka nejvyvinutější?**
 - vlk má výborný hmat, protože dokáže našlapovat velmi opatrně
 - vlk má 100x lepší čich než člověk a kořist dokáže ucítit až na vzdálenost několika kilometrů
 - vlk má nejlépe vyvinutý sluch

5. Ve které pohádce se vyskytuje vlk?

- O Budulínkovi
- O Smolíčkovi pacholíčkovi
- O Koblízkovi

6. Která ze stop patří vlkovi?

7. Které z měst založili Romulus a Remus, jež odkojila vlčice svým mlékem?

- Londýn
- Paříž
- Řím

8. Jak se nazývá člověk, který se mění za úplňku ve vlka?

- vlkodlak
- upír
- vlkodav

9. V kolika letech dospívá vlk?

- v 15 letech
- v 1 roce
- ve 3 letech

10. Ze kterého roku pochází první věrohodná informace o návratu vlka do ČR, poté co byl zastřelen poslední vlk dne 5. března 1914 Františkem Ježem u Bukovce?

- v roce 1994 v Beskydech
- v roce 2002 na Sázavě
- v roce 2013 v Bílých Karpatech

Odpovědi na 10 otázek zašlete do 15. července emailem redakce@bilekarpaty.cz nebo poštou na adresu: ZO ČSOP Bílé Karpaty, redakce časopisu Bílé - Biele Karpaty, Bartolomějské nám. 47, 698 01 Veselí nad Moravou.

V odpovědi napiš i svou velikost trička (např. 8 let / 10 let / XS / S / M / L / XL / XXL). Jeden vylosovaný výherce obdrží ručně malované tričko s motivem vlka a předplatné časopisu Bílé - Biele Karpaty na příští rok.

Jitka Říhová, Dagmar Uhýrková

Kresby Dagmar Uhýrková

držíte v rukou první číslo 19. ročníku našeho časopisu.

Předplatné v České republice zůstává stejné i na rok 2014 v částce 60,- Kč včetně DPH 15%.

Předplatné můžete uhradit vydavateli ZO ČSOP BÍLÉ KARPATY na číslo účtu 1442785399/0800, variabilní symbol: 1111, do zprávy uveďte „časopis BBK“ a vaše jméno.

Čtenáři na Slovensku mohou předplatné ve výši 5,00 EUR na rok 2014 uhradit složenkou na adresu: Centrum environmentálních aktivit - CEA, Mierové námestie 29, 911 01 Trenčín. Do zprávy pro příjemce uveďte „časopis BBK“.

V letošním roce se nám nepodařilo získat finanční příspěvek ze státního rozpočtu, proto vychází toto jarní číslo s finanční ztrátou. Abychom letos mohli vydat i podzimní číslo, prosíme všechny čtenáře i obce, které časopis dostávají zdarma, aby nás v tomto roce v maximální možné míře podpořili. Předem vám upřímně děkujeme.

Nyní již děkujeme následujícím obcím, firmám, předplatitelům a příznivcům našeho časopisu za projevenou přízeň a podporu:

Mecenáši časopisu Bílé – Biele Karpaty 1000 a více Kč:

Obec Kuželov, obec Velká nad Veličkou

Podporovatelé časopisu Bílé – Biele Karpaty 500–999 Kč:

Obec Korytná, Ing. Stanislav Javora (Radějov), Aleš Jurčík (Vysoké Mýto), Marie Kramná (Šumice), Hana Šimková (Praha), Jiří Šipr (Kuřim),

Přispěvatelé časopisu Bílé – Biele Karpaty 200–499 Kč:

MVDr. Karel Bábíček (Jílové u Prahy), Zdeněk Benda (Uherský Brod), rodina Binderova (Strážnice), Jana Čiznářová (Veselí nad Moravou), Igor Fasura (Brno), Jiří Gajda (Strážnice), MUDr. Jan Horák, CSc. (Dolní Břežany), Jitka Můčková (Strážnice), Josef Navrátilík (Nová Lhota), Šárka Otradovcová (Staré Město), Jiří Pech (Roupov), Jarmila Řihová (Brno), Eva Salvetová (Bojkovice), Ivan Střítecký (Prostějov), Ing. Jiří Suchý (Bystrice p. Lop.), Milan Šašinka (Brno), Jiří Tyl (Kyjov), Karla Vincencová (Brumov-Bylnice), Marie Žáková (Kunovice).

Redakce

Osmisměrka

Jaký je latinský název vlka obecného? _ _ _ _ _

Ý V C R M O R D A Š T V A N Í S E L
 N Y L A Í N Á V O D E L S Á N O R P
 Č H O K O A P S O V I T Á Š E L M A
 A U S T O P A N I L K Á S E T S V P
 L B U C H O D F K R K O Ř I S T Ě O E
 E E E L J E L E N O U N E M O C N S
 V N P S N U A A Y D Y K S E B O S Ě
 R Í R K T L A P K A N E C Č E N I C H
 K S A M C I K Á Č V O V A K O V L K
 T L A K A Š E B Á C H O R K A D R Á P

Vyhledej:

alfa pár, báchorka, Beskydy, bestie, čenich, dráp, fenka, jelen, kanec, kořist, krk, krvelačný, les, morda, nemoc, noc, nov, oko, ovce, ovčák, pes, psovitá šelma, pronásledování, rak, samci, smečka, srst, stopa, šakal, štěně, štvani, tesák, tlapka, ucho, vakovlk, vlkodav, vlkodlak, vyhubení.

Správné odpovědi z minulého čísla:

1.a - 2.a - 3.c - 4.b - 5.a - 6.b - 7.c - 8.c - 9.a - 10.b

Výherce vánoční soutěže o tričko s motivem rysa z čísla 2/2013 je Aneta Zavadilová (ZŠ Javorník).

Správná odpověď osmisměrky z minulého čísla je: *Lynx lynx carpathica*.

Titulní strana: Včela medonosná, foto Jana Hajduchová

Bílé - Biele Karpaty – časopis moravsko-slovenského pomezí

Vydávají: Základní organizace Českého svazu ochránců přírody BÍLÉ KARPATY (Veselí nad Moravou), Vzdělávací a informační středisko Bílé Karpaty, o.p.s. (Veselí nad Moravou) ve spolupráci se Správou CHKO Biele Karpaty (Nemšová) a Správou CHKO Bílé Karpaty a Krajským střediskem Zlín (Luhačovice).

Kontaktní adresy:

ZO ČSOP BÍLÉ KARPATY

Bartolomějské nám. 47

698 01 Veselí nad Moravou

tel.: +420 518 326 470

e-mail: redakce@bilekarpaty.cz

Jitka Řihová

Správa ChKO Biele Karpaty

Trenčianska 31

914 41 Nemšová

+421 32 659 8387

e-mail: katarina.rajcova@sopsr.sk

Katarína Rajcová

Webové stránky: www.bilekarpaty.cz/csop/casopis

Redakce: Pavel Bezděčka, Karel Fajmon, Jana Hajduchová, Jan W. Jongepier, Jozef Májsky, Marie Petrů, Katarína Rajcová, Jitka Řihová, Petr Slinták, Dagmar Uhýrková

Grafika a sazba: Jana Hajduchová

1. číslo ročníku 2014 vychází v květnu 2014.

Reg. č. E 7428, ISSN 1211 – 3638, Ročník XIX, číslo 1, náklad 2300 ks, cena 30 Kč, 1 EUR

Výplatné hrazeno v hotovosti. Distribuce povolena Ministerstvem kultury pod registračním číslem MK ČR E12382.

Tisk: Tiskárna Didot, spol. s r.o.

Rozšiřuje: Mediaprint & Kapa

*Jsmo největším firemním
dárcem v oblasti ochrany
přírody v České republice.*

Blíž přírodě

Pojďte s námi na výlet!

- Navštivte přírodně cenné lokality po celé České republice.
- Vydejte se s námi pěšky, na kole či s kočárky na naučné stezky.
- Sledujte rostliny a živočichy z vyhlídek a pozorovaten.
- Objevte s námi orchidejové louky, pralesy a památné stromy.
- Podívejte se do nitra obnovených rašelinišť a mokřadních luk.

www.net4gas.cz

Vyberte si výlet na www.blizprirode.cz
a vyrazte s NET4GAS a ČSOP do přírody!